

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

**ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ**

СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

КОНСПЕКТ

лекцій з дисципліни

«Цивільне та сімейне право». Особлива частина. Частина 1.
(із завданнями для семінарських занять)для здобувачів
спеціальності 081 «Право»
(нормативна 3 семестр, 28 годин)

До друку, у світ дозволяю

Проректор _____

Протокол №6 від 16.11.2023р.

Укладачі

..... Людмила ЗАГОРУЙ

Галина КАПЛІНА

Вікторія ЖОЛУДСЬКА

*Весь цифровий і фактичний матеріал
Бібліографічні відомості перевірені,
Написання одиниць відповідає стандарт*

Київ - 2023

КОНСПЕКТ

лекцій з дисципліни

«Цивільне та сімейне право». Особлива частина. Частина 1.

(із завданнями для семінарських занять)для здобувачів

спеціальності 081 «Право»

(нормативна 3 семестр, 28 годин)

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри правознавства

Протокол № «б» від 16 листопада 2023 р.

Київ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	
Лекція № 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	
Завдання до семінарського заняття.....	
Питання до самоконтролю.....	
Тестові завдання	
Література.....	
Інформаційний ресурс	
Лекція № 2. ПОНЯТТЯ І СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	
Завдання до семінарського заняття.....	
Питання до самоконтролю.....	
Тестові завдання	
Література.....	
Інформаційний ресурс	
Лекція № 3. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР.....	
Завдання до семінарського заняття.....	
Питання до самоконтролю.....	
Тестові завдання	
Література.....	
Інформаційний ресурс	
Лекція № 4. Тема: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО КУПІВЛЮ-ПРОДАЖ.....	
Завдання до семінарського заняття.....	

Питання до самоконтролю.....	
Тестові завдання	
Література.....	
Інформаційний ресурс	
Лекція № 5. Тема: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАЙМ (ОРЕНДУ).....	
Завдання до семінарського заняття.....	
Питання до самоконтролю.....	
Тестові завдання	
Література.....	
Інформаційний ресурс	
Лекція № 6. Тема: НАЙМ (ОРЕНДА) ЖИТЛА.....	
Завдання до семінарського заняття.....	
Питання до самоконтролю.....	
Тестові завдання	
Література.....	
Інформаційний ресурс	
Лекція № 7. Тема: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПІДРЯД	
Завдання до семінарського заняття.....	
Питання до самоконтролю.....	
Тестові завдання	
Література.....	
Інформаційний ресурс	

Лекція № 8. Тема: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОГОВОРУ
ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ.....
Завдання до семінарського заняття.....
Питання до самоконтролю.....
Тестові завдання
Література.....
Інформаційний ресурс

ВСТУП

МЕТА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ

Метою викладання курсу «Цивільне та сімейне право» є формування у здобувачів вищої освіти системи теоретичних та практичних знань з цивільного та сімейного права; ознайомлення з основними тенденціями розвитку науки цивільного права та набуття навичок практичного застосування отриманих знань і вміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації, а також формування творчої особистості майбутніх цивілістів і підготовка до практичної діяльності в якості висококваліфікованих фахівців.

Завданнями курсу є:

- формування у здобувачів загальнонаукових уявлень про сутність та порядок регулювання цивільних правовідносин;
- формування системи знань щодо міжнародних та національних стандартів забезпечення прав і свобод людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини;
- ознайомлення здобувачів освіти з об'єктом, предметом та специфікою вивчення дисципліни «Цивільне та сімейне право», засвоєння суті правових понять, інститутів, правових конструкцій цивільного та сімейного права;
- формування навичок розуміння конкретного змісту норм цивільного та сімейного законодавства та особливостей реалізації та застосування норм матеріального права;
- оволодіння навичками самостійної практичної роботи з нормативно-правовими актами, судовою практикою, їх тлумаченні та правильному застосуванні при вирішенні конкретних справ;
- набуття навичок застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи;

- набуття навичок надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів особи у різних правових ситуаціях.

В ході вивчення курсу здобувач набуває таких загальних та спеціальних компетентностей запропонованих освітньою програмою:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1). Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК2). Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК3). Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК6). Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК7).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право (СК7).

Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації (СК14).

Програмні результати навчання:

Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин (ПРН1).

Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел (ПРН3).

Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми (ПРН4).

Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій (ПРН9).

Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи (ПРН17).

Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи (ПРН18).

Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права (ПРН19).

Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (ПРН20).

Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки (ПРН21).

У тому числі, компетентності:

1) соціально-особистісні компетенції:

- здатність до організації особистої науково-дослідної діяльності;
- здатність до системного науково-критичного мислення;
- науковий світогляд і творче мислення;

2) загальнонаукові компетенції:

- здатність здійснювати фундаментальний аналіз наукових проблеми;
- вільне володіння науковою лексикою;
- володіння теоретико-методологічними засадами регулювання відносин інтелектуальної власності, участь у конкурсах, грантових і стипендіальних програмах;

3) інструментальні компетенції:

- знання основ методології, техніки, організації і проведення наукових досліджень;
- знання підходів до планомірної та ефективної індивідуальної і командної науково-дослідної роботи.

Вивчення дисципліни передбачає творчий підхід здобувачів вищої освіти до пошуку відповідей на питання щодо євроінтеграційних процесів у вітчизняній законодавчій сфері.

ЛЕКЦІЯ № 1.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** проаналізувати основні положення зобов'язального права та концептуальне розуміння зобов'язання, його правову природу, ознайомитися з загальною характеристикою зобов'язання, видами, підставами виникнення, правилами виконання та припинення, а також набуття навичок практичного застосування отриманих знань;

- **розвиваюча:** розвивати правові знання, уміння аналізувати нормативно-правові акти та інші документи, виробляти навички самостійного аналізу цивільно-правових норм, вміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації;

- **практична:** виховання високої правосвідомості, формування стимулів правомірної поведінки.

Міжпредметні зв'язки: конституційне право, теорія держави та права, міжнародне приватне право, цивільне процесуальне право, адвокатура та нотаріат.

ТЗН: комп'ютерна презентація, аудіолекція.

ПЛАН:

1. ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА.

2. ЕЛЕМЕНТИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ. ЗАМІНА СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.

3. ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

4. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

5. ПОНЯТТЯ І ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

6. ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *зобов'язання, кредитор, боржник, об'єкт зобов'язання, зміст зобов'язання, цесія, делегація, часткове зобов'язання, солідарне і субсидіарне зобов'язання, право регресу, правонаступництво, суброгація, види зобов'язань, підстави припинення зобов'язання, передання відступного, новація (оновлення зобов'язання), прощення боргу, принципи належного виконання зобов'язання, предмет виконання, місце виконання, валюта зобов'язання.*

1. ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА.

Зобов'язальне право - найважливіша підгалузь цивільного права, а поняття «зобов'язання» є фундаментальним як для цивільного права, так і для сфери господарювання.

Згідно ст. 509 ЦК *зобов'язанням* є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Зобов'язальне право побудоване за пандектною системою і складається з двох частин: - *загальні положення* (інститути, категорії, поняття і види зобов'язань, способи виконання та припинення зобов'язань, загальні положення про договори (поняття, види, способи укладення), суб'єктів зобов'язань та зміни осіб у зобов'язаннях); - *конкретні види зобов'язань, групи зобов'язань.*

2. ЕЛЕМЕНТИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ. ЗАМІНА СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. Елементами зобов'язання як і будь-якого цивільного правовідношення є *суб'єкти, об'єкт, зміст.*

Суб'єктами зобов'язання є кредитор і боржник (дебітор). *Кредитор* - це особа, яка уповноважена вимагати від іншої особи (боржника) виконання певної дії (дій) або утримання від них. *Боржник* - це особа, яка зобов'язана вчинити на

користь кредитора певну дію (дії) або утриматися від вчинення певної дії (дій) на вимогу кредитора.

Залежно від кількості суб'єктів на тій або іншій (або на кожній) стороні зобов'язань розрізняють зобов'язання *прості* (один боржник і один кредитор) і *складні* (з множинністю осіб). Якщо в зобов'язанні кілька кредиторів, - це *активна множина*, якщо кілька боржників, - *пасивна множина*, якщо декілька тих і інших - *змішана множина осіб*.

Залежно від характеру розподілу прав або обов'язків між декількома кредиторами або боржниками, розрізняють зобов'язання *часткові*, *солідарні* і *субсидіарні*.

У *часткових зобов'язаннях* кожен боржник повинен виконати зобов'язання в певній частині, а кожен кредитор має право вимагати виконання певної частини зобов'язання. За загальним правилом, між сторонами встановлюються *часткові зобов'язання*. У *солідарних зобов'язаннях* кожному кредитору у повному обсязі належить право вимоги, а кожен з боржників повинен виконати зобов'язання у повному обсязі (виникають у випадках, коли це передбачене договором або встановлено законом, зокрема, при неподільності предмета зобов'язання - ст. 541 ЦК). У *субсидіарних зобов'язаннях* є основний кредитор або боржник і додатковий кредитор (боржник).

Одним з найбільш поширених випадків зміни зобов'язання, спеціально передбачених у ЦК, є *заміна його суб'єктів* (заміна кредитора або заміна боржника).

Заміна кредитора означає, що із зобов'язання вибуває колишній (первісний) кредитор, і його замінює інша особа, що вступила в це зобов'язання. *Підстави заміни кредитора*, наприклад:

1) *цесія (відступлення права вимоги)* - передання ним своїх прав іншій особі за правочином;

2) *правонаступництво (універсальне або сингулярне)*;

3) *суброгація* - виконання зобов'язання за боржника третьою особою зі вступом зазначеної особи у права кредитора.

Згода боржника на цесію не потрібна (якщо інше не встановлено договором або законом).

Іншим випадком заміни осіб в зобов'язанні є переведення боргу (делегація), яке можливе тільки за згодою кредитора (ст. 520 ЦК).

Об'єкт зобов'язання - все те, на що спрямовані цивільні права і обов'язки суб'єктів цивільних правовідносин, в тому числі і зобов'язальних. Зміст зобов'язання - право вимоги кредитора і відповідний цій вимозі обов'язок боржника.

3. ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

1. Залежно від підстав виникнення зобов'язання прийнято ділити на договірні і недоговірні.

Договірні зобов'язання виникають на підставі домовленості його учасників (дво- або багатосторонній договір). Недоговірні зобов'язання виникають внаслідок інших юридичних фактів (одностороннього правочину, заподіяння шкоди, рятування майна тощо).

2. Залежно від мети (спрямованості) зобов'язання поділяються на регулятивні і охоронні.

Регулятивні зобов'язання - це правовідносини, що мають змістом правомірну поведінку учасників. Охоронні зобов'язання виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного збагачення, їхньою метою є захист порушеного інтересу суб'єкта цивільного права.

3. За співвідношенням прав і обов'язків зобов'язання поділяють на односторонні і взаємні (зустрічні або синалагматичні).

В односторонніх зобов'язаннях у однієї сторони є тільки права, у іншої - тільки обов'язки (наприклад, зобов'язання із заподіяння шкоди). У взаємних (зустрічних) зобов'язаннях кожен з учасників такого зобов'язання має як права, так і обов'язки (наприклад, договір купівлі-продажу).

4. Залежно від значення зобов'язання для його сторін розрізняють головні (основні) і додаткові (акцесорні) зобов'язання.

Головні (основні) зобов'язання можуть існувати самостійно без додаткового зобов'язання (наприклад, купівля-продаж). Додаткові (акцесорні) зобов'язання

виникають тільки за наявності головного (основного) зобов'язання і нерозривно пов'язані з ним (наприклад, порука).

5. З точки зору визначеності предмета виконання можна виділити зобов'язання з конкретним предметом виконання, альтернативні і факультативні.

Зобов'язання з конкретним предметом виконання мають місце тоді, коли предметом зобов'язання є цілком конкретна поведінка учасників. Це загальне правило.

Альтернативні зобов'язання означають, що боржник має здійснити для кредитора одну з кількох дій, передбачених законом або договором. Право вибору належить боржнику, якщо інше не впливає із закону, договору або суті зобов'язання.

Факультативні зобов'язання мають місце у випадках, коли боржник зобов'язаний здійснити на користь кредитора конкретну дію, а якщо це неможливо - має право замінити її виконання іншою дією, що заздалегідь обумовлено угодою сторін.

Окрім зазначених видів зобов'язань в цивільному праві є інші види.

4. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ. Підставою виникнення зобов'язань є юридичний факт або юридична сукупність (фактичний склад), які породжують зобов'язання. У ч. 2 ст. 509 ЦК зазначено, що зобов'язання виникають з підстав, встановлених ст. 11 ЦК – це може бути договір та інші юридичні факти як передбачені, так і не передбачені ЦК.

Специфічну групу підстав виникнення зобов'язань становлять *акти суб'єктів публічного права*: а) безпосередні приписи актів цивільного законодавства; б) рішення суду; в) акти управління (адміністративні) акти органів державної влади або органів місцевого самоврядування (акти управління, адміністративні акти).

Підставою виникнення зобов'язання можуть бути також дії фізичних і юридичних осіб - *юридичні вчинки* (наприклад, ведення чужих справ без

доручення, рятування майна організації тощо. Разом з тим підставою виникнення зобов'язань можуть бути і *протиправні дії*.

Придбання або зберігання майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав (безпідставне збагачення) створює зобов'язання відшкодувати потерпілому його майнові втрати.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути *настання або ненастання певної події*. Наприклад, знищення внаслідок пожежі застрахованого будинку створює обов'язок страхової компанії виплатити власнику - страхувальнику страхове відшкодування.

5 ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ. Припиненням зобов'язання називається ліквідація з передбачених законом або договором підстав існування суб'єктивних прав і обов'язків, які становлять його зміст. Припиняються зобов'язання тільки правомірними юридичними діями. Правопорушення не припиняють зобов'язання.

Закон (ст. 598 ЦК) не визначає вичерпно підстави припинення зобов'язання, встановлюючи, що зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, передбачених договором або законом. При цьому припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом. Внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання частково або у повному обсязі відповідно змінюються умови зобов'язання або воно припиняється.

Окремі випадки припинення зобов'язань: виконання зобов'язання; передання відступного; зарахування зустрічних вимог; новація (оновлення зобов'язання), прощення боргу, поєднання боржника і кредитора в одній особі, неможливість виконання, припинення зобов'язання смертю фізичної особи або ліквідацією юридичної особи. Зазначені питання потрібно опрацювати самостійно.

6. ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. Виконання зобов'язання - це здійснення боржником тієї дії, яку має право вимагати від нього кредитор на підставі зобов'язання, що існує між ними. У літературі найчастіше згадують *принцип належного виконання зобов'язань*. Орієнтири визначення загальних умов належного виконання зобов'язань встановлюють ст.ст. 526-545 ЦК, аналіз котрих дозволяє зробити висновок, що зобов'язання мають виконуватися: 1) щодо належного предмету зобов'язання; 2) належними сторонами; 3) у належний строк; 4) у належному місці; 5) належним способом (і з належним оформленням).

Предмет виконання - це певні матеріальні або духовні блага, в зв'язку зі створенням або передачею яких було встановлене зобов'язання. Якщо кредитору повинна бути передана індивідуально-визначена річ, то зобов'язання може бути виконане тільки шляхом надання саме цієї речі. Якщо зобов'язання є родового характеру, то воно вважається належно виконаним при передачі боржником відповідної кількості предметів цього роду.

Загальним правилом є виконання зобов'язання *повністю (у повному обсязі)*. Залежно від предмету виконання, зобов'язання можуть бути *конкретно визначеними, альтернативними або факультативними*.

Належними мають бути *суб'єкти виконання*. Боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор - прийняти виконання особисто, якщо інше не встановлено договором або законом, не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

Виконання обов'язку може бути покладене боржником на іншу особу («передоручення виконання»), якщо з умов договору, положень актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто.

Має особливості виконання договорів у зобов'язаннях з декількома кредиторами або декількома боржниками (так звана множинність осіб). Цьому питанню присвячені ст.ст. 540-544 ЦК. За загальним правилом зобов'язання з множинністю осіб є *частковими*.

Солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором або законом, зокрема, у разі неподільності предмета

зобов'язання. У разі солідарної вимоги кредиторів кожний із кредиторів має право пред'явити боржникові вимогу в повному обсязі.

У разі солідарного обов'язку боржників кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Боржник, який виконав солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частині, якщо інше не встановлено договором або законом, за вирахуванням частини, яка припадає на нього (ст. 544 ЦК).

Належне виконання означає також виконання у встановлений *строк (термін)*. Якщо договором не встановлений строк його виконання, або якщо він визначений лише моментом «до запитання», то згідно з ч. 2 ст. 530 ЦК кредитор має право вимагати виконання, а боржник - виконати зобов'язання в будь-який час. Однак з метою охорони інтересів боржника, для якого вимога кредитора про негайне виконання зобов'язання може виявитися складною, закон надає боржнику право виконати зобов'язання у 7-денний строк від дня вимоги про виконання. Цей пільговий термін не застосовується в тих випадках, коли негайне виконання впливає зі суті встановлених договором зобов'язань. Наприклад, річ була залишена на зберігання без зазначення строку. Вона має бути повернута на першу вимогу, негайно.

Закон допускає *дострокове виконання зобов'язань*. Боржник має право виконати свій обов'язок достроково, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає зі суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту (ст. 531 ЦК).

4. Для того, щоб виконання вважалось належним, треба, щоб воно відбулося у *належному місці*, яке визначається договором або актами цивільного законодавства. Воно може також впливати зі суті зобов'язань чи звичаїв ділового обороту. У разі, коли місце виконання зобов'язання не встановлено у договорі, виконання провадиться:

а) за зобов'язанням про передання нерухомого майна - за місцезнаходженням цього майна;

б) за зобов'язанням про передання товару (майна), що виникає на підставі договору перевезення, - за місцем здавання товару (майна) перевізникові;

в) за зобов'язанням про передання товару (майна), що виникає на підставі інших правочинів, - за місцем виготовлення або зберігання товару (майна), якщо це місце було відоме кредиторіві на момент виникнення зобов'язання;

г) за грошовим зобов'язанням - за місцем проживання кредитора, а якщо кредитором є юридична особа, - за її місцезнаходженням на момент виникнення зобов'язання. Якщо кредитор на момент виконання зобов'язання змінив місце проживання (місцезнаходження) і повідомив про це боржника, зобов'язання виконується за новим місцем проживання (місцезнаходженням) кредитора з віднесенням на нього всіх витрат, пов'язаних зі зміною місця виконання; д) за іншими зобов'язаннями - за місцем проживання (місцезнаходженням) боржника, тощо.

Зобов'язання має виконуватися *належним способом і з належним оформленням*.

Ця вимога означає, що зобов'язання має виконуватися боржником шляхом вчинення дій, що становлять його зміст. При цьому боржник має право виконати свій обов'язок шляхом внесення належних з нього кредиторіві грошей або цінних паперів у депозит нотаріуса в разі:

а) відсутності кредитора або уповноваженої ним особи в місці виконання зобов'язання;

б) ухилення кредитора або уповноваженої ним особи від прийняття виконання або в разі іншого прострочення з їхнього боку;

в) відсутності представника недієздатного кредитора.

Передача грошей або цінних паперів в депозит нотаріуса проводиться за місцем виконання зобов'язання (ст. 537 ЦК, ст. 85 Закону «Про нотаріат»).

Виконання зобов'язання внесенням грошей (цінних паперів) у депозит припиняє його незалежно від того, чи отримав кредитор внесені в депозит гроші (цінні папери), чи ні.

Прийнявши виконання зобов'язання, кредитор повинен на вимогу боржника видати йому розписку про одержання виконання частково, або в повному обсязі. Якщо кредитор відмовляється документально засвідчити виконання зобов'язання

(повернути борговий документ чи видати розписку), боржник має право затримати виконання зобов'язання, доки кредитор не змінить своєї позиції. Оскільки затримка виконання у цьому випадку виникає з вини кредитора, він вважається таким, що прострочив, що тягне настання негативних для нього наслідків (ст. 613 ЦК)

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Зобов'язання як вид цивільних правовідносин (поняття зобов'язання, його істотні ознаки).
2. Види зобов'язань.
3. Підстави виникнення зобов'язань.
4. Способи виконання зобов'язань.
5. Припинення зобов'язань.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

- 1 Охарактеризуйте місце зобов'язального права в загальній системі цивільного права?
- 2 Які основні елементи зобов'язання?
- 3 У чому полягають відмінність договірних і недоговірних зобов'язань?
- 4 Назвіть основні види зобов'язань і приведіть їхні приклади з чинного законодавства.
- 5 Який порядок заміни суб'єктів цивільно-правових зобов'язань (підставами виникнення яких є односторонні правочини).
- 6 Суть зобов'язань із односторонніх правомірних дій.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Зобов'язанням є:

а) домовленість двох або більше осіб про встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;

б) правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку;

в) дія особи спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;

г) домовленість, за якою одна сторона зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

2. Альтернативним зобов'язанням є:

а) зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з щонайменше трьох дій;

б) виконання свого обов'язку однією із сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку;

в) зобов'язання, в якому боржник і кредитор одночасно зобов'язані вчинити одну з двох або кількох дій;

г) зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій.

3. Елементами зобов'язання є:

а) істотні умови договору;

б) право вимоги;

в) права та обов'язки сторін;

г) суб'єкти, об'єкт, зміст.

4. У солідарному зобов'язанні кредитор може пред'явити вимоги:

а) лише до всіх боржників разом;

б) до кожного з боржників окремо відповідно до його частки в боргу;

в) до одного з боржників, вимагаючи сплатити борг за всіх, якщо на те є поважна причина;

г) до всіх боржників разом або до одного з них, зобов'язавши його сплатити борг за всіх.

5. Підставою заміни кредитора у зобов'язанні є:

- а) правонаступництво;
- б) невиконання обов'язку боржника третьою особою;
- в) невиконання кредитором його обов'язків;
- г) делегування своїх обов'язків іншій особі.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 2 Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 3 Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- 4 . Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
- 5 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua>
- 6 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>
- 7 Бурлака І.В. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини: монографія. Харків: Право, 2016. 200 с.

Інформаційні ресурси:

- 1 Офіційний портал Верховної Ради України: <http://https://www.rada.gov.ua/>
- 2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>
- 3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>

ЛЕКЦІЯ № 2.

ТЕМА: ПОНЯТТЯ І СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ (2 години)

Мета лекції:

- **освітня:** проаналізувати загальні положення про способи забезпечення виконання зобов'язання, їх характерні риси, а також набуття навичок практичного застосування отриманих знань;

- **розвиваюча:** розвивати правові знання, уміння аналізувати нормативно-правові акти та інші документи, виробляти навички самостійного аналізу цивільно-правових норм, вміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації;

- **практична:** виховання високої правосвідомості, формування стимулів правомірної поведінки.

Міжпредметні зв'язки: конституційне право, теорія держави та права, міжнародне приватне право, цивільне процесуальне право, адвокатура та нотаріат.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА
ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.

2. НЕУСТОЙКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.

3. ПОРУКА.

4. ГАРАНТІЯ.

5. ЗАВДАТОК.

6. ЗАСТАВА.

7. ПРИТРИМАННЯ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *способи забезпечення виконання зобов'язання, неустойка, гарантія, порука, завдаток, притримання, застава.*

1. ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН. В цивільному праві під забезпеченням виконання зобов'язання маються на увазі додаткові правовідносини (зобов'язання), спрямовані на стимулювання боржника до точного і неухильного виконання основного зобов'язання і попередження та/або зменшення негативних наслідків від можливого його порушення.

Відповідно до ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватись неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Зазначений перелік способів забезпечення виконання зобов'язань не є вичерпним. Інші способи забезпечення виконання зобов'язань можуть бути встановлені законом або, що важливо, договором.

Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі (ст. 207 ЦК України) навіть у тих випадках, коли правочин, з якого виникає основне зобов'язання, вчиняється в усній формі. Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним (ч. 2 ст. 547 ЦК України).

Виконання зобов'язання може бути забезпечене кількома способами одночасно, а може і не забезпечуватись взагалі. Застосування забезпечення виконання зобов'язання, за загальним правилом, не є обов'язковим. Забезпечення виконання зобов'язання боржником може бути встановлене за ініціативою кредитора в односторонньому порядку на підставі закону (наприклад, притримання).

Закон може передбачати також автоматичне виникнення забезпечувального правовідношення навіть без спеціального на те волевиявлення будь-якої зі сторін, наприклад, відповідно до ч. 6 ст. 694 ЦК України, з моменту передання товару, проданого в кредит, і до його оплати продавцю належить право застави на цей товар.

Забезпечувальну роль в договірних відносинах можуть відігравати також деякі інші договірні конструкції, які не володіють правовими властивостями акцесорних зобов'язань, проте однаково спрямовані на гарантування майнових інтересів кредитора та стимулювання боржника до належного виконання зобов'язання. Серед цих договорів можуть бути названі, зокрема:

1) майнове страхування, страхування відповідальності та комерційних (підприємницьких) ризиків, яке здійснюється за рахунок боржника (Закон України «Про страхування»);

2) відступлення кредитором права грошової вимоги до боржника з метою забезпечення виконання своїх грошових зобов'язань перед фінансовою установою - фактором (факторинг) (п. 2 ч. 1 ст. 1077 ЦК України);

3) договори про відчуження боржником або третьою особою свого майна кредиторіві з відкладальною умовою, якою, як правило, визначається факт невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання (ст. 212 ЦК України).

За юридичною природою всі види (способи) забезпечення виконання зобов'язань поділяються на:

- зобов'язально-правові (неустойка, порука, гарантія);
- речово-правові (застава, завдаток, притримання).

За кількістю учасників забезпечувальних правовідносин:

- двосторонні (боржник, кредитор);
- багатосторонні (боржник, кредитор, третя особа – гарант, поручитель).

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН – додатковий (або акцесорний) характер забезпечувального зобов'язання у відношенні до основного зобов'язання, який має певні властивості: - недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо забезпе-

чення його виконання, якщо інше не передбачено законом; - забезпечувальне зобов'язання невіддільно слідує юридичній долі основного зобов'язання; - припинення основного зобов'язання зумовлює припинення додаткового зобов'язання, яке забезпечує його виконання.

2. НЕУСТОЙКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ. Неустойка є одним з найдавніших та найпоширеніших способів забезпечення виконання зобов'язань.

Поняття неустойки надається ст. 549 ЦК України, відповідно до якої неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання.

Форми неустойки - це *штраф та пеня*. Так, штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. У свою чергу, пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно та майнові права.

За способом встановлення неустойка поділяється на: *договірну та законну* (виникає в силу закону та виключно в грошовій формі). Розмір законної неустойки, закріпленої в нормативних актах, не є імперативним, отже може бути збільшений у договорі або зменшений, якщо це не заборонено законом.

Залежно від співвідношення права на неустойку з правом на відшкодування збитків розрізняють чотири види неустойки: *залікова, штрафна альтернативна і виключна*.

Залікова неустойка не виключає право вимагати відшкодування збитків, але тільки в тій частині, яка не покрита неустойкою.

Штрафна неустойка дає змогу кредиторіві стягнути неустойку у повному розмірі, незалежно від відшкодування збитків.

Альтернативна неустойка надає кредиторіві право вибору або стягнення неустойки, або відшкодування збитків.

Виключна неустойка надає змогу кредиторіві стягувати з боржника лише неустойку, а можливість вимагати відшкодування збитків виключається.

3. ПОРУКА. Поручка є одним з видів (способів) забезпечення виконання зобов'язань, який найбільш поширений для забезпечення виконання грошових зобов'язань, зокрема тих, що виникають на підставі договору позики, кредитного договору тощо. Поручка виникає на підставі договору поручки. Відповідно до ч. 1 ст. 553 ЦК *за договором поручки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку.*

Поручкою може забезпечуватися виконання зобов'язання *частково* або у *повному обсязі*. Вона також може бути *солідарна* (кредитор вправі вимагати виконання як від боржника та поручителя разом, так і від кожного з них окремо, причому як повністю, так і в частині боргу) та *субсидіарна* (кредитор вправі вимагати виконання від поручителя лише після звернення з відповідною вимогою до основного боржника і лише у випадку, якщо той відмовився від її задоволення, задовольнив її частково або якщо кредитор не отримав на неї відповіді в розумний строк).

ЦК не містить обмежень щодо кола суб'єктів, які можуть бути поручителями. Отже, поручителем може виступати як фізична, так і юридична особа.

Відносини поручки виникають з моменту укладання договору поручки, а припиняються, крім загальних підстав, також спеціальними підставами припинення поручки, які передбачені ст. 559 ЦК, а саме:

– у разі припинення забезпеченого поручкою зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності;

– якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем;

– у разі переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника; тощо.

4. ГАРАНТІЯ. За гарантією банк або інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку (ч. 1 ст. 560 ЦК).

Гарантія виконує забезпечувальну функцію, тобто в разі порушення зобов'язання боржником до виконання зобов'язання залучаються інші особи. Проте гарантія, на відміну від поруки, виникає на підставі одностороннього волевиявлення гаранта, вираженого в письмовій формі. Утім, видача гарантії неможлива поза волею боржника, попередньо вираженою у зверненому до гаранта проханні.

Специфіка гарантії проявляється в тому, що:

а) вона є незалежною від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання;

б) має особливий суб'єктний склад;

в) має оплатний характер;

г) за загальним правилом є безвідкличною.

Учасниками правовідносин при забезпеченні виконання зобов'язання гарантією є *кредитор (бенефіціар), боржник (принципал) і гарант.*

Кредитором є, як правило, кредитна установа, що надає боржникові кредит лише за умови отримання гарантійного зобов'язання.

Гарантами можуть виступати не будь-які учасники цивільних правовідносин, а лише банки, інші фінансові установи, страхові організації.

Гарантія має строковий характер, тобто відповідно до ч. 1 ст. 561 ЦК гарантія діє протягом строку, на який вона видана.

Гарантія є чинною від дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше.

Гарантія є безвідкличною, оскільки не може бути відкликаною гарантом. Норма про безвідкличність гарантії має диспозитивний характер, а тому в гарантії може бути передбачено можливість її відкликання.

Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант зобов'язаний сплатити кредиторів грошову суму відповідно до умов гарантії.

Відповідальність гаранта перед кредитором настає у разі пред'явлення у письмовій формі вимоги кредитора про сплату грошової суми відповідно до виданої ним гарантії. Основним обов'язком гаранта є задоволення письмової вимоги кредитора.

Утім, гарант має право відмовитись від задоволення вимог кредитора, наприклад, у разі (ч. 1 ст. 565 ЦК):

- 1) невідповідність вимоги або доданих до неї документів умовам гарантії;
- 2) подання гарантові вимоги після закінчення строку дії гарантії.

Згідно із ст. 569 ЦК гарант має право на зворотну вимогу (регрес) до боржника в межах суми, сплаченої ним за гарантією кредиторів, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником. Проте гарант не має права на зворотну вимогу (регрес) до боржника у разі, якщо сума, сплачена гарантом кредиторів, не відповідає умовам гарантії, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником.

5. ЗАВДАТОК. Відповідно до ст. 570 ЦК завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторів боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

Завдаток виконує такі функції як:

- 1) платіжна, оскільки завдаток передається в рахунок належних іншій стороні платежів;
- 2) підтверджувальна, яка полягає у тому, що передача завдатку є доказом укладення основного договору;
- 3) забезпечувальна, яка зводиться до стимулювання боржника до належного виконання основного зобов'язання.

Завдаток відрізняється від усіх інших способів забезпечення виконання зобов'язання тим, що він може забезпечувати лише договірні зобов'язання, а

відтак завдатком не можуть бути забезпечені деліктні зобов'язання, зобов'язання з безпідставного збагачення та інші, що виникають не на підставі договору. Крім того, не можуть бути забезпечені завдатком безвідплатні договори, наприклад договір дарування, позики, доручення та ін.

Правочин про завдаток укладається у письмовій формі, крім випадків, коли законом передбачається нотаріальна форма для договору, який забезпечується завдатком, або коли сторони за взаємною згодою бажають нотаріально посвідчити правочин про завдаток.

Особливу увагу також слід звернути на ч. 2 ст. 570 ЦК, яка передбачає, що якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається *авансом*. На відміну від завдатку, аванс є лише способом платежу і не виконує забезпечувальної функції. Аванс сплачується боржником в момент настання обов'язку платежу, тобто є попередньою оплатою. Крім того, боржник, що видав аванс, має право вимагати його повернення в усіх випадках невиконання чи неналежного виконання договору кредитором, а кредитора не може бути зобов'язано до повернення авансу у подвійному розмірі і, відповідно, до відшкодування збитків. Відтак, на відміну від завдатку, аванс не завжди слугує доказом існування зобов'язання.

6. ЗАСТАВА. Застава – це вид (спосіб) забезпечення виконання зобов'язання, внаслідок якого кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Сторонами договору застави є *заставодержатель* (особа, яка отримує майно в заставу – це кредитор) і *заставадавець* (як боржник, так і третя особа (майновий поручитель)).

Заставою може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня вимога, що не суперечить законодавству України

Предметом застави, відповідно до ст. 576 ЦК, може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення. В заставу можна передавати і очікуване майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо).

Права заставодержателя (права застави) на річ, яка є предметом застави, поширюється на її приналежності, якщо інше не встановлено договором. Крім того, у випадках, встановлених договором, право застави поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання заставленого майна.

Предмет застави повинен належати на праві власності заставодавцю.

Відповідно до Закону України «Про заставу» застava може виникати на підставі *закону* або *договору*. Цивільний кодекс доповнює перелік підстав виникнення застави ще однією – *рішенням суду* (ч. 1 ст. 574).

Договір застави укладається в письмовій формі, якщо предметом застави є нерухоме майно, а також в інших випадках, встановлених законом, договір застави підлягає нотаріальному посвідченню. Застava нерухомого майна підлягає також державній реєстрації в Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Заставодавець має право відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним, але лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором.

Заставодавець має право заповідати заставлене майно. Правочин, яким обмежується право заставодавця заповідати заставлене майно, є *нікчемним*.

Якщо заставодавець має намір передати предмет застави в наступну заставу, то його обов'язком є повідомлення про це всіх попередніх заставодержателів. В іншому випадку заставодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, що виникли у будь-кого із заставодержателів внаслідок невиконання ним цього обов'язку.

За рахунок предмета застави заставодержатель має право задовольнити в повному обсязі свою вимогу, що визначена на момент фактичного задоволення, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих пору-

шенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку із пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором (ч. 2 ст. 589).

Відповідно до ст. 590 ЦК звернення стягнення на предмет застави здійснюється *за рішенням суду*, якщо інше не встановлено договором або законом.

7. ПРИТРИМАННЯ. Суть права притримання полягає в тому, що кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

Притриманням речі можуть забезпечуватись інші вимоги кредитора, якщо інше не встановлено договором або законом.

Притримання виникає на підставі прямої вказівки закону (ст. 594 ЦК), отже наявність права притримання у кредитора не залежить від того, чи було воно передбачено договором між кредитором і боржником.

Предметом притримання завжди є річ, тому не можуть бути предметом притримання, наприклад, майнові права, результати інтелектуальної діяльності тощо.

Кредитор має право притримання речі, що знаходиться у нього, незалежно від набуття прав на неї третіми особами, якщо ці права виникли після передачі речі у володіння кредитора.

Відповідно до ст. 595 ЦК кредитор, який притримує річ у себе, зобов'язаний негайно повідомити про це боржника.

Притримання речі кредитором не є підставою виникнення у нього права власності на річ. Кредитор, здійснюючи лише право володіння річчю, яку притримує, відповідає за втрату, псування або пошкодження такої речі, якщо втрата, пошкодження або псування сталася з його вини.

Кредитор, який притримує річ, не має права користуватися нею, тобто вилучати корисні властивості. У випадку подальшого невиконання боржником свого обов'язку кредитор, відповідно до ст. 597 ЦК, має право розпорядитися

рiччю, яку притримує, для задоволення своїх вимог у порядку, визначеному для реалiзацiї предмета застави.

Боржник, залишаючись власником речi, яку притримує кредитор, має право розпоряджатися нею, повідомивши набувача про притримання речi i права кредитора.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Поняття та загальна характеристика способів забезпечення виконання зобов'язань. Види способів забезпечення виконання зобов'язань.

2. Поняття та значення неустойки. Види неустойки. Збільшення та зменшення розміру неустойки.

3. Поняття та загальна характеристика завдатку. Відмежування завдатку від авансу. Функції завдатку.

4. Поняття поруки. Особливості відповідальності поручителя.

5. Поняття та загальна характеристика гарантії.

6. Поняття, функції та сфера застосування застави. Види застави.

7. Утримання як вид (спосiб) забезпечення виконання зобов'язань.

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ:

1. З якого часу повинен обчислюватися гарантійний строк товару?

2. Які можуть бути підстави для виконання зобов'язань?

3. Чи може бути нерухоме майно предметом застави, неустойки, завдатку?

4. Коли має місце солідарний порядок виконання зобов'язання?

5. Коли виникає право на заставу?

6. Коли припиняється зобов'язання гаранта перед кредитором?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Сплата неустойки:

а) не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі;

б) звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі;

в) звільняє боржника державне підприємство від виконання свого обов'язку в натурі;

г) не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі у випадках, передбачених договором.

2. Завдатком є:

а) грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання;

б) нерухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання;

в) виключно рухоме майно, що видається боржникові кредитором у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання;

г) грошова сума або інше нерухоме майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання.

3. Видами неустойки є:

а) звичайна та складна;

б) заклад та іпотека;

в) порука і гарантія;

г) штраф і пеня.

4. При застосуванні притримання кредитор притримує у себе річ боржника до:

а) відшкодування боржником збитків по інших зобов'язаннях;

б) виконання судового рішення про відшкодування боржником збитків унаслідок невиконання іншого зобов'язання;

в) виконання зобов'язання боржником по оплаті цієї речі;

г) у випадках, перелічених у п. а), б).

5. Неустойкою є:

а) лише грошова сума, яку кредитор повинен передати боржнику у разі порушення боржником зобов'язання;

- б) грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання;
- в) грошова сума або інше майно, які боржник винен кредиторів;
- г) відсотки від грошової суми, яку боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 2 Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 436-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
- 3 Про іпотеку : Закон України від 5 червня 2003 р. № 898-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
- 4 Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1255-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#Text>
- 5 Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22 листопада 1996 року N 543/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 6 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с. URL:<http://dspace.lvduvs.edu.ua>
- 7 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL:<https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>

Інформаційні ресурси:

- 1 Офіційний портал Верховної Ради України: <https://www.rada.gov.ua/>
- 2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>

3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>

4 Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL:
<https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

ЛЕКЦІЯ № 3.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР

/2 години/

Мета лекції:

- **освітня:** поглиблення, конкретизація, систематизація знань щодо цивільно-правового договору, його функцій, форми, змісту, видів, порядку укладення, зміни та розірвання;

- **розвиваюча:** розвивати правові знання, вміння аналізувати нормативно-правові акти та інші документи, виробляти навички самостійного аналізу цивільно-правових норм, вміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації;

- **практична:** виховання високої правосвідомості, формування стимулів правомірної поведінки.

Міжпредметні зв'язки: конституційне право, теорія держави та права, міжнародне приватне право, цивільне процесуальне право, адвокатура та нотаріат.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ТА ЙОГО ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ.
2. КЛАСИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ.
3. ЗМІСТ ДОГОВОРУ.
4. УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *договір, свобода договору, зміст договору, строк договору, публічний договір, договір приєднання, попередній договір, договір на користь третьої особи, форма договору, оферта, акцент, переддоговірний спір, запевнення щодо договору, зміна або розірвання договору.*

1. ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ТА ЙОГО ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ.

У ст. 626 ЦК України вперше дано легальне визначення поняття договору, під яким необхідно розуміти «домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків».

Договору притаманні *юридичні ознаки*, зокрема: договір є юридичним фактом, здатним породжувати виникнення цивільних прав і обов'язків; договір – це дія, спрямована на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків; договір визначає зміст зобов'язання та одночасно є правочином; взаємоузгодженість волі сторін є обов'язковим елементом договору.

1 КЛАСИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ. Поділ договорів на окремі види має не тільки теоретичне, але й важливе практичне значення. Вперше в новому ЦК здійснено поділ договорів *на односторонні, двосторонні або багатосторонні* (частини 1, 2, 3 ст. 626). Відповідно, *одностороннім* є договір, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною, а друга сторона наділяється лише правом вимоги (наприклад, договір дарування, позики), а *двостороннім* - якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору (переважна частина договорів є такими – купівлі-продаж, поставка, перевезення).

Наступним класифікаційним критерієм договорів, закріпленим в ст. 626 (ч. 5) ЦК України є *відплатність чи безвідплатність* договору. За цією статтею договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору.

Наступною юридичною ознакою будь-якого договору є його *реальний чи консенсуальний* характер, який відображає момент набрання ним чинності. *Реальними* вважаються договори, які набували юридичної чинності в момент фактичної передачі речі, оскільки для виникнення реальних договорів (позика, позичка, зберігання, застава) необхідно було здійснити дві дії в сукупності: досягнути згоди і передати річ. Договір є *консенсуальним* у разі досягнення згоди сторін щодо істотних умов договору. Більшість договорів є консенсуальними.

За спрямованістю на певний результат договори поділяються на такі типи як: *договори на передачу майна у власність і інше речове право, в користування, на виробництво робіт, надання послуг*.

Одним з нових видів договорів у цивільному законодавстві України є *публічний договір*, який має відповідати таким умовам як: сторона, яка реалізує товари (виконує роботу, надає послуги) може діяти як суб'єкт підприємницької діяльності; діяльність з реалізації товарів (виконання робіт, надання послуг) може носити публічний характер, тобто продати товар (виконати роботу, надати послугу) потрібно кожному, хто до нього звернеться.

У статті 633 встановлений відкритий перелік сфер діяльності, які відносяться до публічної: роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо. Приведений перелік не є вичерпним.

Договір приєднання є також новим договором для законодавства України. Особливість договору - в розробці його умов бере участь лише одна зі сторін, а інша позбавлена такої можливості.

Залежно від послідовності (етапності) досягнення цілей, які ставлять перед собою сторони, вступаючи у договірні зв'язки: *основні; попередні* (ст. 635 ЦК).

3. ЗМІСТ ДОГОВОРУ. Зміст цивільно-правового договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

Умови договору поділяються на:

– істотні – умови, погодження яких є обов’язковим. До таких закон відносять: умови про предмет договору; умови, що визначені спеціальними нормами як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди;

– звичайні – умови, визначені диспозитивною нормою закону, які не обов’язково зазначати у тексті договору. (наприклад, для більшості договорів ціна є звичайною умовою і відповідно до ч. 4 ст. 632, якщо вона у договорі не встановлена і не може бути визначена виходячи з його умов, то визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору);

– випадкові – умови, які взагалі не передбачені законодавством як такі, що є характерними для певного виду договорів, але щодо них існує домовленість між сторонами.

Тлумачення умов договору здійснюється відповідно до ст. 213 ЦК (аналогічно тлумаченню правочинів). Зміст договору може бути витлумачений стороною (сторонами) або на її (їх) вимогу судом.

4. УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ. Договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною.

Пропозицію укласти договір (оферту) може зробити кожна із сторін майбутнього договору. При цьому оферта повинна відповідати таким умовам:

– бути адресованою конкретній особі (особам). Реклама або інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, є не офертою, а лише запрошенням до оферти, якщо інше не вказано у рекламі або інших пропозиціях;

– містити істотні умови договору;

– виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов’язаною у разі її прийняття. Пропозиція укласти договір може бути відкликана до моменту або в момент її одержання адресатом. Вона не може бути відкликана протягом строку для відповіді, якщо інше не вказане у самій пропозиції або не впливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена.

Щодо відповіді особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття (акцепту), то до неї висуваються такі вимоги:

- вона повинна бути вчасною;
- вона повинна бути повною;
- вона повинна бути безумовною.

Моментом укладення договору, за загальним правилом, є момент одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції.

В окремих випадках, якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, моментом укладення договору є момент передання відповідного майна або вчинення певної дії.

ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Поняття та умови цивільно-правового договору.
2. Система цивільно-правових договорів.
3. Зміст договору.
4. Укладення, зміна і розірвання договору.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Що таке цивільно-правовий договір?
2. Як можна класифікувати цивільно-правові договори?
3. У чому полягають особливості цивільно-правового договору як підстави виникнення зобов'язання?
4. З якого моменту договір є укладеним?
5. Які істотні умови договору?
6. Форма договору і які наслідки її недотримання?
7. Які правові наслідки зміни або розірвання договору?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Договором приєднання є договір:

а) умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому;

б) сторони якого зобов'язуються протягом певного строку укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, установлених попереднім договором;

в) в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться;

г) сторони якого – підприємці зобов'язуються протягом певного строку укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, установлених державою.

2. Договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок не кредитору, а іншій особі, називається:

- а) попереднім договором;
- б) договором приєднання;
- в) публічним договором;
- г) договором на користь третьої особи.

3. Оферта характеризується:

- а) наявністю сторони, до якої вона звернена;
- б) наявністю усіх істотних умов договору і вираженням наміру особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття;
- в) додержанням письмової форми, наявністю сторони, до якої вона звернена та усіх істотних умов договору;
- г) повнотою та безумовністю.

4. Умови, досягнення згоди стосовно яких є обов'язковим для сторін при укладенні договору, називають:

- а) випадковими;
- б) звичайними;
- в) чинними;
- г) істотними.

5. Договір є укладеним, якщо сторони:

- а) в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору;
- б) досягли згоди з усіх істотних умов договору та умов договору, на досягненні згоди з яких наполягає одна із сторін;
- в) досягли згоди з ціни договору;
- г) досягли згоди з усіх істотних умов договору.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 2 Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 436-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
- 3 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с. URL:<http://dspace.lvduvs.edu.ua>
- 4 Цивільне право (особлива частина) : навч. посібник / за заг. ред. : Н.М. Процьків, В.М. Никифорака. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>
- 5 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL:<https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>
- 6 Іваненко Л.М. Захист прав споживачів: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 495 с.

Інформаційні ресурси:

- 1 Офіційний портал Верховної Ради України: <https://www.rada.gov.ua/>
- 2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>
- 3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського

<http://www.nbuu.gov.ua/>

4 Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL:
<https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

ЛЕКЦІЯ № 4.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО КУПІВЛЮ-ПРОДАЖ

/2 години/

Мета лекції:

- **освітня:** сприяти підвищенню кваліфікації фахівця-юриста на підставі поглибленого вивчення основних положень щодо договору купівлі-продажу, ознайомлення з основними питаннями захисту прав споживачів, судовою практикою та практики Європейського суду з прав людини, набуття навичок практичного застосування отриманих знань;

- **розвиваюча:** розвивати правові знання, уміння аналізувати нормативно-правові акти та інші документи, виробляти навички самостійного аналізу цивільно-правових норм, вміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації;

- **практична:** виховання високої правосвідомості, формування стимулів правомірної поведінки.

Міжпредметні зв'язки: конституційне право, теорія держави та права, міжнародне приватне право, цивільне процесуальне право, адвокатура та нотаріат.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1.a.i.1 ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.

1.a.i.2 ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.

1.a.i.3 ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН.

1.a.i.4 ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *купівля-продаж, права споживача, істотні умови договору, продавець, покупець, предмет договору, види договору купівлі-продажу, якість товару, майно (товар), майнові права, комплектність товару, комплект товару, асортимент товару, гарантійний строк, строк придатності товару, товар неналежної якості, тара та упаковка, ціна товару, попередня оплата товару, продаж товару в кредит, страхування товару, договір роздрібною купівлі-продажу, електронна купівля-продаж.*

1.a.i.4.a.i.1 **ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.** За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 655 ЦК).

Характеристика – двосторонній, консенсуальний, оплатний.

Сторони – продавець і покупець, якими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Продавцем є власник, уповноважена ним особа або інша особа, відповідно до закону (наприклад, при реалізації конфіскованого майна). Якщо продавцем виступає не власник, то покупець набуває права власності на придбане майно лише у тому разі, коли продавець не має права вимагати його повернення.

Предметом договору купівлі-продажу (ст.656 ЦК) може бути майно (товар), яке є у продавця на момент укладення договору або буде створене (придбане, набуто) продавцем у майбутньому, а також майнові права та право вимоги.

Особливості купівлі-продажу *об'єктів незавершеного будівництва та майбутніх об'єктів нерухомості* визначаються законом.

До договору купівлі-продажу, що укладається на організованих ринках капіталу та організованих товарних ринках, конкурсах, аукціонах (публічних торгах), договору купівлі-продажу валютних цінностей і договорів купівлі-продажу фінансових інструментів, укладених поза організованим ринком, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено законом про ці види договорів купівлі-продажу або не впливає з їхньої суті.

Види договору купівлі-продажу: договір роздрібної купівлі-продажу, договір поставки, договір контрактації, договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, договір міні. До договорів купівлі-продажу з особливим порядком укладання можна віднести договори купівлі-продажу, що укладається на організованих ринках капіталу та організованих товарних ринках (раніше вживався термін «біржи»), конкурсах, аукціонах (публічних торгах).

Законом України «Про виконавче провадження» безпосередньо визначено порядок продажу з прилюдних торгів будинку, квартири, приміщення, земельної ділянки.

Можливий також продаж майна на *конкурсних умовах*. Таку форму купівлі-продажу застосовують переважно щодо об'єктів приватизації державного майна.

Новими для правової системи України є *форвардні, ф'ючерсні та опціонні договори (контракти)*. При цьому врегульовані вони не цивільним, а *податковим законодавством*.

Форма договору купівлі-продажу визначається відповідно до загальних положень про форму правочинів (ст.ст. 205-210 ЦК), а також спеціальними нормами, що регулюють окремі види договору купівлі-продажу (наприклад, договори поставки, контрактації, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу укладаються тільки у письмовій формі, а договори роздрібної купівлі-продажу, міни можуть бути укладені і в усній, і в письмовій формі). В цілому, форма договору залежить також і від його предмета. Так, згідно зі ст. 657 ЦК договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі.

2 ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ. Істотні умови договору купівлі-продажу залежать від його виду. Для всіх без винятку видів договору купівлі-продажу істотною умовою є умова про *предмет*, що включає в себе найменування товару та його кількість.

Ціна є істотною умовою для договорів *роздрібної купівлі-продажу, контрактації, поставки для державних потреб (різновид договору поставки), біржових контрактів, договору аукціонного продажу*. Для всіх інших видів договору купівлі-продажу ціна є *звичайною умовою* і якщо вона в договорі не зазначена і не може бути визначена виходячи з його умов, то відповідно до ст. 691 ЦК, визначається виходячи зі звичайних цін, що склалися на аналогічні товари на момент укладення договору.

Строк є істотною умовою для біржових контрактів і договору поставки для державних потреб. Для інших видів договору купівлі-продажу строк є звичайною умовою і якщо зміст договору не дає можливості його визначити, то покупець має право вимагати від продавця передачі товару у будь-який час, а продавець повинен виконати цей обов'язок у семиденний строк з дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає з договору або актів цивільного законодавства (ст. 663 ЦК).

До звичайних умов договору належать асортимент, якість товарів, гарантійні строки та строки придатності, комплектність товару (технічною комплектністю). Від умови про комплектність товару слід відрізнити умову про комплект (торгівельна комплектність) узгоджується сторонами довільно і представляє собою певний набір товарів, що не складає єдиного цілого.

3 ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ СТОРІН. *Основними обов'язками продавця є:*
- передача товару; - перенесення права власності на покупця.

Право власності повинно бути вільним від прав третіх осіб невідомих покупцю. Виняток складають лише випадки, коли покупець дає згоду прийняти товар, обтяжений такими правами.

Цивільним кодексом визначено і ряд інших обов'язків продавця, таких як: повідомити покупця про можливі недоліки товару, що продається, забезпечити збереження товару у випадку, якщо право власності переходить до покупця раніше його передання (ст. 667 ЦК), а також не прийнятого покупцем відповідно до закону, інших правових актів або договору (ст. 690 ЦК) тощо.

Основними обов'язками покупця є прийняття товару і його оплата.

За домовленістю сторін можуть встановлюватись особливі правила оплати товарів: *передоплата, в кредит і в кредит з розстроченням платежу.*

Окремими видами договору купівлі-продажу можуть бути передбачені й інші обов'язки покупця.

За невиконання або неналежне виконання сторонами умов договору, передбачена *відповідальність сторін. Відповідальність продавця* передбачена ст. ст. 661, 665, 666, 670, 672, 678, 679, 684, 686, 696 ЦК. Він відповідає за порушення обов'язку з передачі товару, його приналежностей та документів, за не попередження покупця про права третіх осіб на товар, за порушення умов щодо

кількості, асортименту, якості, комплектності товару, а також умови про тару і упаковку, порушення обов'язку по страхуванню товару, якщо договором цей обов'язок покладається на продавця.

Відповідальність покупця врегульована ст. ст. 690, 692-696 ЦК і покладається на нього за порушення обов'язків з прийняття товару, його оплати та страхування (якщо договором цей обов'язок покладається на нього).

4 ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ. *Договір роздрібної купівлі-продажу* – це договір про те, що одна сторона (продавець), яка здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати другій стороні (покупцеві) товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його (ст. 698 ЦК).

Характеристика договору: двосторонній, реальний або консенсуальний, оплатний, публічний.

Особливості договору роздрібної купівлі-продажу:

- здійснюється з метою особистого, домашнього або іншого використання, а не для підприємницької діяльності;
- на стороні покупця виступає споживач-фізична особа;
- присутня економічна нерівність контрагентів. З огляду на це, для забезпечення інтересів покупця (споживача) законодавцем розроблена система нормативно-правових актів про захист прав споживача та створені спеціальні органи для контролю за їх дотриманням;
- згідно з ч.ч. 4, 5 ст. 698 ЦК умови договору, що обмежують права покупця-фізичної особи порівняно з правами, встановленими ЦК та законодавством про захист прав споживачів, є нікчемними. Покупець має право на відшкодування збитків, завданих йому продавцем внаслідок використання ним переваг свого становища у виробничій або торговельній діяльності;
- договір роздрібної купівлі-продажу є публічним, а також, як правило, договором приєднання.

Види договору роздрібної купівлі-продажу:

1 *загальні:* договір купівлі-продажу в магазині; договір купівлі-продажу в дрібно-роздрібній мережі; договір купівлі-продажу на ринку;

2 *спеціальні:* договір купівлі-продажу за зразками і каталогами; договір купівлі-продажу з умовою про доставку; договір купівлі-продажу з використанням автоматів; договір найму-продажу.

Сторони договору роздрібної купівлі-продажу: продавець (фізична або юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару) та *покупець* – як правило, фізична особа.

Предметом договору роздрібної купівлі-продажу є товар, яким є переважно речі.

Форма договору роздрібної купівлі-продажу: усна або письмова відповідно до загальних вимог до форми правочинів, а також залежно від виду договору.

Істотними умовами договору роздрібної купівлі-продажу є: предмет (найменування товару та його кількість) та *ціна*.

Обов'язки продавця:

- передати продукцію належної якості;
- виконувати взяті на себе гарантійні зобов'язання;
- забезпечити безпеку продукції;
- надати інформацію про товар;
- на вимогу споживача обміняти товар належної якості. Споживач має право обміняти непродуктивний товар належної якості на аналогічний у продавця, в якого він був придбаний, якщо товар не задовольнив його за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром або з інших причин не може бути ним використаний за призначенням протягом 14 днів, не враховуючи дня купівлі. Перелік товарів, що не підлягають обміну (поверненню) затверджується Кабінетом Міністрів України.

Обов'язки покупця: перед початком експлуатації товару ознайомитися з правилами експлуатації товару; користуватися товаром згідно з його цільовим призначенням; оплатити товар, тощо.

Споживач має право на захист своїх прав (Закон України «Про захист прав

споживачів»), зокрема: задоволення потреб споживачів у сфері торгівлі; визнання недійсними умов договорів, що обмежують права споживача; заборона введення споживача в оману; заборона агресивної підприємницької практики; заборона інших порушень прав споживачів.

Відповідальність продавця за порушення прав споживачів передбачена ст. 23 Закону України «Про захист прав споживачів». Законом передбачено *судовий захист прав споживачів*. При задоволенні вимог споживача суд одночасно вирішує питання щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Поняття та признаки договору купівлі-продажу.
2. Предмет, ціна, форма договору купівлі-продажу.
3. Зміст та виконання договору купівлі-продажу.
4. Види договорів купівлі-продажу (роздрібна купівля-продаж, поставка, контракція сільськогосподарської продукції, постачання енергійними та іншими ресурсами через приєднану мережу, міна).
5. Особливості договору купівлі продажу жилих домів.

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ:

- 1 Поняття та види договору купівлі продажу.
- 2Що є предметом договору купівлі-продажу?
- 3Як визначається ціна предмета договору купівлі-продажу та яка його правова роль?
- 4Які права та обов'язки продавця та покупця?
- 5Які правові наслідки передання товару неналежної якості?
- 6 Особливості купівлі-продажу в зовнішньоекономічному обігу.
- 7 Електронна купівля-продаж.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Договір купівлі-продажу – це договір про:

- а) оплатну передачу майна у володіння;
- б) оплатну передачу майна у власність;
- в) безоплатну передачу майна у власність;
- г) оплатну передачу майна у користування.

2. Договір роздрібної купівлі-продажу є:

- а) обов'язковим;
- б) організаційним;
- в) конфіденційним;
- г) публічним.

3. По закінченню строку придатності товару:

- а) продавець зобов'язаний забезпечувати безоплатне усунення недоліків товару;
- б) товар є непридатним для використання;
- в) вимоги до продавця пред'являються лише при наявності конструктивних, технологічних недоліків товару;
- г) покупець зобов'язаний повернути товар виготовлювачу для утилізації.

4. Якщо продавець не попередив покупця про права третіх осіб на товар:

- а) покупець вправі відмовитись від договору або вимагати зниження ціни, якщо він не знав і не міг знати про права третіх осіб на товар;
- б) покупець вправі вимагати зниження ціни або розірвання договору, якщо він не знав і не міг знати про права третіх осіб на товар;
- в) вправі вимагати компенсації реальних збитків, завданих порушенням договору;
- г) вправі звернутися до суду з вимогою про визнання такого договору недійсним та вимагати компенсації збитків.

5. Позовна давність, що застосовується до вимог у зв'язку з недоліками проданого товару:

- а) три роки;
- б) один рік;

- в) протягом гарантійного строку;
- г) п'ять років.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 2 Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
- 3 Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів: Конвенція ООН від 11 квітня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
- 4 Про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів: Конвенція ООН від 14 червня 1974 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_002#Text
- 5 Правила ІНКОТЕРМ 2020. URL: <https://fialan.ua/ua/news/vagno-znat/pravy-la-inkoterm-2010-umovy-postavky/>
- 6 Про регулювання бартерних (товарообмінних) операцій у зовнішньоекономічній діяльності: Закон України 23 грудня 1998 року № 351-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-14#Text>
- 7 Про право власності на окремі види майна: постанова ВР України від 17 червня 1992 року № 2471-XI (поточна редакція від 24.01.1995). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text>
- 8 Правила роздрібної торгівлі продовольчими товарами. Затверджені наказом Міністерства економіки та з питань 47 європейської інтеграції України від 11.07.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-03>
- 9 Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-96#Text>
- 10 Цивільне право (особлива частина) : навч. Посібник / за заг. Ред. : Н.М. Процьків, В.М. Никифорака. Чернівці : Чернівец. Нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>

11 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. Проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL:<https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>

12 Проблеми правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання: монографія / В. М. Адам та ін.; за заг. Ред. М. С. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2019. 247 с.

Інформаційні ресурси:

- 1 Офіційний портал Верховної Ради України: [http://
https://www.rada.gov.ua/](http://https://www.rada.gov.ua/)
- 2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>
- 3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>
- 4 Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL:
<https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

ЛЕКЦІЯ № 5.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАЙМ (ОРЕНДУ)

/2 години/

Мета лекції:

- **освітня:** набуття компетентностей щодо поняття та значення договору найму; його ознак та істотних умов; з'ясування правового становища сторін

договору найму; аналізу особливостей договорів прокату, оренди транспортних засобів, оренди будівель та житла, оренди земельних ділянок, оренди державного та комунального майна, а також фінансового лізингу;

розвиваюча: розвивати правові знання, уміння аналізувати нормативно-правові акти та інші документи, виробляти навички самостійного аналізу цивільно-правових норм, вміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації;

- **практична:** виховання високої правосвідомості, формування стимулів правомірної поведінки.

Міжпредметні зв'язки: конституційне право, теорія держави та права, цивільне процесуальне право, адвокатура та нотаріат, міжнародне приватне право.

ТЗН: комп'ютерна презентація, аудіолекція.

ПЛАН:

- 1. ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ): ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.**
- 2. ФОРМА І СТРОК ДОГОВОРУ.**
- 3. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ПО ДОГОВОРУ НАЙМУ.**
- 4. ПРАВОВІДНОСИНИ ЗА ДОГОВОРОМ ПІДНАЙМУ.**
- 5. ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ.**

КЛЮЧОВІ СЛОВА: найм (оренда), піднайм, наймодавець, наймач, неспоживна річ, майнові права, правонаступництво, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження речі, переважні права наймача, поліпшення наймачем речі, прокат, оренда, лізинг, оперативний лізинг, фінансовий лізинг, прямий лізинг, зворотний лізинг, компенсаційний лізинг, оренда нежитлового приміщення, найм (оренда) землі, найм (оренда) транспортних засобів.

- 1. ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ): ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.**

Відповідно до ч. 1 ст. 759 ЦК України за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у володіння та користування за плату на певний строк.

Важливою особливістю цього договору є те, що наймач отримує майно лише у тимчасове володіння та користування. Оскільки наймач є тільки тимчасовим користувачем і по закінченні строку договору (або у разі його дострокового розірвання) він зобов'язаний повернути наймодавцю в натурі саме те майно, яке було отримано від останнього.

Характеристика договору: може бути як консенсуальним, так і реальним, є оплатним та взаємним (двостороннім).

Сторонами договору є наймач і наймодавець. Ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Наймодавцем може бути також особа, уповноважена на укладення договору найму.

Істотні умови договору. Однією з істотних умов договору оренди є його предмет. Предметом договору найму можуть бути майнові права, а також річ, яка наділена індивідуальними ознаками і яка зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживна річ). Законом можуть бути встановлені види майна, що не можуть бути предметом договору найму.

2. ФОРМА І СТРОК ДОГОВОРУ. Правові норми ЦК не містять окремих положень щодо форми договору найму, тому на відносини, які виникають з укладанням такого договору, поширюються загальні положення статей 205-210 ЦК щодо форми правочинів. Наприклад, відповідно до ст. 799 ЦК договір оренди транспортного засобу укладається у письмовій та нотаріально посвідченій формі; договір оренди землі підлягає державній реєстрації (ст. 20 Закону України «Про оренду землі»).

Відповідно до ст. 763 ЦК договір найму укладається на строк, встановлений договором, але разом з цим допускається й укладання договору найму без зазначення в ньому строку оренди майна – в такому разі він вважатиметься укладеним на невизначений строк. При цьому кожна із сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може у будь-який час відмовитися від нього, письмово попередивши про це другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна за три місяці.

За правилами ч. 3 ст. 763 ЦК законом може бути встановлено максимальні (граничні) строки договору найму окремих видів майна. У такому разі незалежно від того, чи вказали сторони якийсь строк у договорі, чи уклали його на невизначений строк, після спливу встановленого в законі максимального (граничного) строку договір найму вважатиметься припиненим.

Відповідно до ст. 764 ЦК, якщо наймач продовжує володіти та/або користуватися майном після закінчення строку договору найму, то, за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця, договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором.

3. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ПО ДОГОВОРУ НАЙМУ.

Обов'язки наймодавця: передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк. При цьому майно передається у комплекті та у стані, що відповідає умовам договору. Також наймодавець зобов'язаний надати гарантію на річ, що передається в найм; попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі; попередити наймача про права третіх осіб на річ;здійснювати капітальний ремонт найманої речі.

Права наймодавця: вимагати від наймача вчасної сплати орендної плати; відмовитися від договору, вимагати його розірвання та відшкодування збитків у встановлених договором або законом випадках.

Обов'язки наймача:

– наймач, після закінчення терміну використання, зобов'язаний негайно повернути наймодавцеві річ в стані, в якому вона була одержана, або як було обумовлено у договорі;

– відшкодувати шкоду, завдану у зв'язку з користуванням чи пошкодженням речі;

– перевірити справність та якість речі, що орендується; якщо ж річ не перевірялася, то вважається, що вона передана у належному, якісному стані;

– вимагати від наймодавця передання майна і відшкодування збитків, завданих затримкою речі;

– замінити річ або вимагати зменшення розміру плати у разі її несправності чи виявленні недоліків;

– використовувати річ за призначенням, підтримувати її у належному стані;

– сплачувати плату, за користування річчю.

Права наймача:

– вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася;

– змінювати стан речі, але лише за згодою наймодавця;

– за згодою наймодавця укласти договір піднайму, до якого застосовуються положення про договір найму, якщо інше не передбачено договором або законом. Строк договору піднайму не може перевищувати строку договору найму (ст. 774 ЦК);

– право власності на плоди, продукцію та доходи, одержані ним у результаті користування річчю;

– поліпшити річ, передану у найм, за згодою наймодавця;

– переважне право перед іншими особами на укладення договору найму на новий строк після спливу строку договору за умови належного виконання ним своїх обов'язків за договором найму;

– переважне право перед іншими особами у разі продажу речі, переданої у найм, на її придбання за умови належного виконання ним своїх обов'язків за договором найму;

– відмовитися від договору, вимагати його розірвання та відшкодування завданих збитків у встановлених законом або договором випадках.

Відповідальність сторін за договором найму (оренди). Шкода, завдана наймачем чи наймодавцем, відшкодовується за умовами договору або на загальних підставах.

Шкода, завдана третім особам у зв'язку з користуванням річчю, переданою у найм, відшкодовується наймачем на загальних підставах.

Шкода, завдана у зв'язку із користуванням річчю, відшкодовується наймодавцем, якщо буде встановлено, що це сталося внаслідок особливих властивостей чи недоліків речі, про наявність яких наймач не був попереджений наймодавцем і про які він не знав і не міг знати.

Умова договору найму про звільнення наймодавця від відповідальності за шкоду, завдану внаслідок особливих властивостей чи недоліків речі, про наявність яких наймач не був попереджений наймодавцем і про які він не знав і не міг знати, є нікчемною.

4. ВІДНОСИНИ ЗА ДОГОВОРОМ ПІДНАЙМУ. Відповідно до ч. 1 ст. 774 ЦК передавання наймачем речі в користування іншій особі (піднайм) можливе лише за згодою наймодавця, якщо інше не передбачено законом чи договором. Проте не кожне майно може бути предметом договору піднайму - наприклад, законодавством прямо заборонено передавати у піднайм майно, отримане за договором прокату (ч. 1 ст. 791 ЦК).

До договору піднайму, згідно з ч. 3 ст. 774 ЦК, застосовуються положення про договір найму, при цьому наймач отримує щодо піднаймача всі права та обов'язки наймодавця, а піднаймач - права та обов'язки наймача. Піднаймач не вступає в якісь відносини із наймодавцем - перед останнім за виконання всіх зобов'язань, передбачених у договорі, несе відповідальність наймач.

Відносини піднайму мають похідний, залежний характер від відносин найму, тому умови договору піднайму значною мірою залежать від умов договору найму.

5. ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ). Договір найму припиняється як на загальних підставах припинення зобов'язань, передбачених у главі 50 ЦК, так і на спеціальних підставах, що зазначені у главі 58 ЦК, яка регулює відносини за договором найму (оренди). Отже, до вищевказаних підстав, зокрема, належать:

- смерть фізичної особи-наймача (якщо інше не встановлено законом чи договором) та ліквідація юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем - ст. 781 ЦК;

- розірвання договору за згодою сторін (загальні підстави припинення зобов'язань, які стосуються і договору найму);

- одностороння відмова від договору - абз. 2 ч. 2 ст. 763 ЦК, ст. 782 ЦК; розірвання договору на вимогу однієї із сторін (при цьому обов'язковим є пред'явлення позову до суду) – ст. ст. 783 і 784 ЦК.

Крім того, наймодавцеві дозволяється відмовитись від договору та вимагати повернення речі, якщо наймач не вносить плату за користування нею протягом трьох місяців поспіль - тоді договір припиняється з моменту одержання наймачем повідомлення про відмову від договору (ч. 2 ст. 782 ЦК).

Право на розірвання договору найму, відповідно до ст. 783 ЦК, наймодавець має у разі користування наймачем річчю всупереч договору або її призначенню; передачі речі наймачем без дозволу наймодавця у користування іншій особі; у разі, якщо наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі; або ж якщо наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі (за умови, що цей обов'язок було покладено на наймача).

Наймач, згідно зі ст. 784 ЦК, має право розірвати договір, якщо наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі, або ж у разі невиконання наймодавцем обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі.

До вимог, що впливають з відносин за договором найму, застосовується загальна позовна давність, встановлена у ст. 257 ЦК, тривалістю у три роки.

Проте, оскільки законодавством передбачено можливість встановлення щодо окремих видів вимог спеціальної позовної давності, з указаного загального правила є окремі винятки: згідно зі ст. 786 ЦК, до вимог про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, а також до вимог про відшкодування витрат на поліпшення речі застосовується позовна давність в один рік. При цьому перебіг позовної давності щодо вимог наймодавця починається з моменту повернення речі наймачем, а щодо вимог наймача з моменту припинення договору найму.

З метою забезпечення стабільності дії договору найму, встановлено (ст. 770 ЦК), що у разі зміни власника речі, переданої у найм, до нового власника переходять права та обов'язки наймодавця тобто договір зберігає свою чинність. Втім, сторони можуть передбачити, що у разі відчуження наймодавцем речі договір найму припиняється.

ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

7.1 Поняття, предмет та основні різновиди договору найму (оренди).

7.2 Договір прокату. Договір найму (оренда) земельної ділянки. Найм будівлі або іншої споруди.

7.3 Найм (оренда) транспортного засобу. Особливості найму транспортного засобу з екіпажем.

7.4 Поняття договору лізингу. Форма та зміст договору лізингу. Права та обов'язки сторін договору лізингу.

7.5 Поняття та сторони договору позички. Форма та предмет договору позички. Зміст та строк договору позички. Розірвання договору позички. Припинення договору позички.

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ:

- 1 Поняття, значення та істотні умови договору найму (оренди).
- 2 Які особливості договору прокату?
- 3 Який зміст договору оренди нежитлового приміщення?
- 4 Які особливості договору найму (оренди) транспортних засобів та які особливості найму (оренди) землі?
- 5 Що таке договір лізингу? Поняття та характеристики договору позички.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Договір найму – це договір, за яким:

а) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк;

б) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у власність за плату на певний строк;

в) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у власність безоплатно на певний строк;

г) наймодавець зобов'язується безоплатно та довічно передати наймачеві майно у користування.

2. Предметом договору найму може бути:

а) будь-яка річ, визначена родовими ознаками;

б) річ, яка визначена індивідуальними ознаками і не зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні;

в) річ, яка визначена індивідуальними ознаками і зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні;

г) річ, яка визначена родовими ознаками і зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні.

3. Договір прокату є договором:

а) умовним;

б) конфіденційним;

в) організаційним;

г) приєднання.

4. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди, укладений строком до одного року, укладається у формі:

а) простій письмовій;

б) письмовій нотаріально посвідченій;

в) письмовій та підлягає державній реєстрації;

г) погодженій сторонами договору;

5. Договір найму транспортного засобу за участю фізичної особи:

а) укладається в письмовій формі;

б) укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню;

в) підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації;

г) укладається усно.

ЛІТЕРАТУРА:

1 Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2 Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

3 Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>

4 Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. Із змінами, внесеними згідно із Законом від 21.10.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>

5 Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 3.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>

6 Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. (поточна редакція від 03.09.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>

7 Про господарську діяльність у Збройних Силах України: Закон України від 21 вересня 1999 року № 1076-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-14#Text>

8 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua>

9 Цивільне право (особлива частина) : навч. посібник / за заг. ред. : Н.М. Процьків, В.М. Никифорака. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>

10 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>

Інформаційні ресурси:

1 Офіційний портал Верховної Ради України: <http://https://www.rada.gov.ua/>

2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>

3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>

4 Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

ЛЕКЦІЯ № 6.

ТЕМА: НАЙМ (ОРЕНДА) ЖИТЛА

/2 години/

Мета лекції:

- **освітня:** набуття компетентностей щодо поняття та значення договору найму (оренди) житла; його ознак, істотних умов, видів та особливостей;
- **розвиваюча:** розвивати правові знання, уміння аналізувати нормативно-правові акти та інші документи, виробляти навички самостійного аналізу цивільно-правових норм, вміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації;
- **практична:** виховання високої правосвідомості, формування стимулів правомірної поведінки.

ПЛАН:

1. ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА.
2. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА.
3. ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА, ЙОГО ПРАВОВІ НАСЛІДКИ.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *поняття житла, найм (оренда) житла, житловий фонд, піднайом жилого приміщення, тимчасові мешканці, виселення з жилих приміщень, службові жилі приміщення, гуртожитки, жилі приміщення з фондів житла для тимчасового проживання, житлово-будівельний (житловий) кооператив, тимчасово відсутній наймач, житловий спір, житловий будинок як об'єкт права власності, садиба як об'єкт права власності, квартира як об'єкт права власності, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.*

1. ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА. Проаналізувавши чинне законодавство, можна виділити такі *види* договору найму житла, кожен з яких має свою специфіку та особливості правового регулювання:

1) *договір найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності (договір соціального найму або договір найму соціального житла), регулюється, зокрема, Житловим кодексом України (далі - ЖК).* Існують такі *підвиди* договору найму житла, що є об'єктом права державної та комунальної власності:

- договір найму службового жилого приміщення;
- договір найму житла у гуртожитку;
- договір найму жилого приміщення з фондів житла для тимчасового проживання;

2) *договір найму житла, що є об'єктом права приватної власності (його ще іменують договором комерційного найму).* Згідно ч. 3 ст. 810 ЦК України до цього виду договору найму житла, якщо інше не встановлено законом, застосовуються положення ЦК України;

3) *договір найму соціального житла.* Цей вид договору найму житла виділено законодавцем із прийняттям Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12 січня 2006 р.

За договором найму (оренди) житла одна сторона - власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату (ст. 810 ЦК України).

Цей договір є *консенсуальним* чи *реальним* (укладеним з моменту передачі житла наймачу), *двостороннім* (*взаємні права та обов'язки*), *відплатним та каузальним* (мета укладення - житло передається наймачеві тільки для проживання у ньому).

Сторонами договору найму (оренди) житла є власник житла (наймодавець) і наймач. *У разі зміни власника житла, переданого у найм, до нового власника переходять права та обов'язки наймодавця* (ст. 814 ЦК України).

Наймодавцем за договором найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, є житлово-експлуатаційна організація чи відповідне підприємство, установа, організація (ч. 2 ст. 61 ЖК України).

Наймач - це фізична або юридична особа, яка відповідно до умов договору найму (оренди) житла отримує жиле приміщення у користування на певний строк за плату. Якщо наймачами житла є кілька осіб, їх обов'язки за договором найму (оренди) житла є солідарними (ч. 3 ст. 816 ЦК України).

На вимогу наймача та інших осіб, які постійно проживають разом з ним, та за згодою наймодавця *наймач* у договорі найму (оренди) житла *може бути замінений* однією з повнолітніх осіб, яка постійно проживає разом з ним.

У разі смерті наймача або вибуття його з житла наймачами можуть стати всі інші повнолітні особи, які постійно проживали з колишнім наймачем, або, за погодженням з наймодавцем, одна або кілька з цих осіб. У такому разі договір найму житла залишається чинним на попередніх умовах (ст. 824 ЦК України).

Наймачем за договором найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, відповідно до ч. 2 ст. 61 ЖК є громадянин, на ім'я якого виданий ордер, що є адміністративно-правовим документом, у якому міститься розпорядження житлово-експлуатаційній організації надати громадянину, на ім'я якого видано ордер, та членам його сім'ї у користування жиле приміщення, вказане в ньому. Видачі ордеру передуює перебування громадянина на обліку, потребуючих поліпшення житлових умов, і надання йому жилого приміщення (гл. 1 розділу 3 ЖК).

Крім наймодавця і наймача, ЦК України передбачає наявність таких суб'єктів правовідносин за договором найму (оренди) житла як *«особи, які постійно проживають разом з наймачем»*, не встановлюючи їх обов'язкової належності до членів сім'ї наймача. ЖК вживає термін «члени сім'ї наймача», що значно звужує коло осіб, які можуть постійно проживати у жиллому приміщенні разом з наймачем.

Відповідно до ч. 1 ст. 816 ЦК України, укладаючи договір найму (оренди) житла, наймач має вказати в ньому осіб, які будуть постійно проживати разом з ним. Ці особи набувають рівних з наймачем прав та обов'язків щодо

користування житлом, а наймач несе відповідальність перед наймодавцем за порушення ними умов договору.

Предметом договору найму (оренди) житла можуть бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий будинок або його частина (ст. 812 ЦК України). Крім того, предметом договору найму (оренди) житла може бути і *садиба*. *Садибою* є земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями (ст. 381 ЦК України). Характерними *допоміжними приміщеннями будинків* є: передпокій, кухня, коридор, веранда, вбиральня, комора, приміщення для автономної системи опалення, пральня тощо.

До предмету договору найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, висуваються більш жорсткі вимоги, зокрема щодо його розміру, виду, відповідності встановленим вимогам з характеристик житла, умов заселення. Так, згідно ст. 63 ЖК предметом договору найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, може бути лише окрема квартира або інше ізольоване жиле приміщення, що складається з однієї чи кількох кімнат, а також одноквартирний жилий будинок.

При наданні жилих приміщень *не допускається заселення*: однієї кімнати особами різної статі, старшими за дев'ять років, крім подружжя; квартири, збудованої для однієї сім'ї, двома і більше сім'ями або двома і більше самотніми особами, за винятком випадку, передбаченого ч. 5 ст. 54 ЖК тощо.

Розмір плати за користування житлом встановлюється в договорі найму (оренди) житла (ч. 1 ст. 820 ЦК України). У випадку, коли законом встановлений максимальний розмір плати за користування житлом, плата, встановлена у договорі, не може перевищувати цього розміру.

Договір найму (оренди) житла укладається на *строк*, встановлений договором. Якщо у договорі строк не встановлений, він вважається укладеним на п'ять років (ч. 1 ст. 821 ЦК України).

Якщо наймодавець не пізніше ніж за три місяці до спливу строку договору найму (оренди) житла не попередив наймача про відмову від укладення договору на новий строк, а наймач, у свою чергу, не звільнив помешкання, договір вважається укладеним на таких самих умовах і на такий самий строк (ч. 1 ст. 822 ЦК України).

Договір найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, є безстроковим.

Договір найму (оренди) житла укладається у *письмовій формі* (ст. 811 ЦК України). Так само у письмовій формі укладається і *договір найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності* (ст. 61 ЖК). Договір найму (оренди) житла, укладений на строк більше одного року підлягає *обов'язковій державній реєстрації*.

2. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА.

Наймодавець зобов'язаний: передати наймачеві житло для проживання в ньому за плату на певний строк (ч. 1 ст. 810 ЦК України); здійснювати капітальний ремонт житла, переданого в найм, якщо інше не встановлено договором (ч. 2 ст. 819 ЦК України); отримати згоду наймача на переобладнання житлового будинку, в якому знаходиться житло, якщо таке переобладнання істотно змінить умови користування житлом; попередити наймача про відмову від укладення договору на новий строк не пізніше ніж за три місяці до спливу строку договору найму; не пізніше ніж за два місяці попередити наймача про розірвання договору у разі необхідності використання житла для проживання самого наймодавця та членів його сім'ї.

Наймодавець має право: пред'явити вимогу про звільнення помешкання до тимчасових мешканців; у разі спливу строку договору запропонувати наймачеві укласти договір на таких самих або інших умовах; вимагати від наймача, який звільнив помешкання без попередження, плату за користування житлом за три місяці, якщо доведе, що він не міг укласти договір найму (оренди) житла на таких самих умовах з іншою особою (ч. 1 ст. 825 ЦК України); вимагати розірвання договору найму (оренди) житла; попередити наймача про необхідність усунення порушень, якщо наймач житла або інші особи, за дії яких він

відповідає, використовують житло не за призначенням або систематично порушують права та інтереси сусідів.

Наймач зобов'язаний: використовувати житло лише для проживання в ньому; забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані; не провадити перевлаштування та реконструкцію житла без згоди наймодавця; своєчасно вносити плату за житло; самостійно вносити плату за комунальні послуги, якщо інше не встановлено договором найму; вказати у договорі найму (оренди) житла осіб, які будуть постійно з ним проживати; здійснювати поточний ремонт житла, переданого у найм, якщо інше не встановлено договором.

Наймач має право:

1 на користування жилим приміщенням відповідно до його призначення та умов договору;

2 користуватися майном, яке обслуговує будинок, якщо договір найму укладено щодо житла в багатоквартирному житловому будинку (ч. 3ет. 812 ЦК України);

3 визначати за домовленістю з особами, які постійно проживають разом з ним, порядок користування житлом (ч. 4 ст. 816 ЦК України);

4 за взаємною згодою з особами, які постійно проживають разом з ним, та за згодою наймодавця вселити у житло інших осіб для постійного проживання у ньому. Останні набувають рівних з іншими особами прав користування житлом, за умов, якщо інше не було передбачено при їх вселенні (ст. 817 ЦК України);

5 за взаємною згодою з особами, які постійно проживають разом з ним, та з попереднім повідомленням наймодавця дозволити тимчасове проживання у помешканні іншої особи (осіб) без стягнення плати за користування житлом (*тимчасових мешканців*). Тимчасові мешканці не мають самостійного права користування житлом. Вони повинні звільнити житло після спливу погодженого з ними строку проживання або не пізніше семи днів від дня пред'явлення до них наймачем або наймодавцем вимоги про звільнення помешкання (ст. 818 ЦК

України);

6... укласти за згодою наймодавця *договір піднайму житла* (ст. 823 ЦК України). Предметом цього договору може бути частина або все найняте наймачем помешкання. При цьому піднаймач не набуває самостійного права користування житлом. Договір піднайму житла є відплатним. Строк цього договору не може перевищувати строку договору найму (оренди) житла;

7) відмовитися від договору найму житла (ч. 1 ст. 825 ЦК України).

Крім того, законодавець встановлює *переважні права наймача*:

1 на укладення договору на новий строк у разі спливу строку договору найму (оренди) житла. При цьому, якщо наймодавець відмовився від укладення договору на новий строк, але протягом одного року уклав договір найму житла з іншою особою, наймач має право вимагати переведення на нього прав наймача та (або) відшкодування збитків, завданих відмовою укласти з ним договір на новий строк (ч. 1 ст. 822 ЦК України);

2 на придбання житла, яке було предметом договору найму (оренди), у разі його продажу (ч. 2 ст. 822 ЦК України).

Договором найму (оренди) житла можуть бути встановлені й інші права та обов'язки сторін.

Права та обов'язки сторін за договором найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, визначаються, в першу чергу, ЖК і мають свою специфіку. Можна, наприклад, виділити особливі права наймача, які притаманні цим договірним відносинам, а саме:

1 на збереження жилого приміщення у разі тимчасової відсутності (ст. 71 ЖК);

2 на бронювання жилого приміщення (ст. 73-77 ЖК);

3 на обмін жилого приміщення (ст. 79-89 ЖК);

4 на надання йому жилого приміщення меншого розміру замість займаного (ст. 90 ЖК).

Крім того, наймачі мають право на приватизацію квартир (будинків) державного житлового фонду (ч. 2 ст. 9, ч. 3 ст. 48 ЖК).

3. ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА, ЙОГО ПРАВОВІ НАСЛІДКИ. Договір найму (оренди) житла за загальним правилом припиняється в наступних випадках:

- у разі закінчення строку, на який він укладений;
- зі смертю фізичної особи наймача;
- у випадку ліквідації юридичної особи наймодавця чи наймача тощо.

Договір найму (оренди) житла може розриватися:

– з ініціативи наймача та за згодою інших осіб, які постійно проживають разом з ним, письмово попередивши наймодавця за три місяці;

– з ініціативи наймача у випадку, коли житло стало непридатним для постійного проживання в ньому;

– з ініціативи наймодавця, якщо виникла необхідність використання житла для проживання самого наймодавця та членів його сім'ї, попередивши наймача не пізніше двох місяців;

– з ініціативи наймодавця, якщо наймач чи інші особи, за яких він відповідає, використовують житло не за призначенням або систематично порушують права та інтереси сусідів тощо.

Договір найму оренди житла може розриватися за рішенням суду. Так, відповідно до ч. 2. ст. 825 ЦК договір найму житла може бути розірваний за рішенням суду на вимогу наймодавця у разі:

1) невнесення наймачем плати за житло за шість місяців, якщо договором не встановлений більш тривалий строк, а при короткостроковому наймі – понад два рази;

2) руйнування або псування житла наймачем або іншими особами, за дії яких він відповідає.

За рішенням суду наймачеві може бути наданий строк не більше одного року для відновлення житла. Якщо протягом строку, визначеного судом, наймач не усуне допущених порушень, суд за повторним позовом наймодавця постановляє рішення про розірвання договору найму житла. На прохання наймача суд може відстрочити виконання рішення не більше, ніж на один рік.

Правовими наслідками розірвання договору найму (оренди) житла є припинення прав та обов'язків сторін договору. Розірвання договору на підставі рішення суду буде тягнути за собою виселення з житла наймача та інших осіб, які проживали в помешканні, без надання їм іншого житла.

Розірвання договору найму соціального житла може мати місце на вимогу наймача. На вимогу наймодавця договір може бути розірваний виключно за рішенням суду. Підстави для розірвання такого договору та виселення з нього без надання іншого встановлюються законом (ч. 2 ст. 27 Закону України «Про житловий фонд соціального призначення»).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Поняття та загальна характеристика договору найму (оренди) житла.
2. Права та обов'язки сторін за договором найму (оренди) житла.
3. Припинення договору найму (оренди) житла. Його правові наслідки.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Правові наслідки припинення договору найму (оренди) житла.
2. Права та обов'язки сторін договору найму (оренди) житла.
3. Істотні умови договору найму (оренди) житла.
4. Види договору найму (оренди).
5. Які права та обов'язки сторін в договорі?
6. Які передбачені законодавством підстави припинення договору?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Позначте відповідь, у якій правильно зазначено назву сторін договору найму житла:

- а) дарувальник і обдарований;
- б) надавач і отримувач;
- в) наймач і наймодавець;
- г) відчужувач і набувач.

2. Якщо у договорі найму житла строк не встановлений, договір вважається укладеним на:

- а) один рік;
- б) три роки;
- в) п'ять років;
- г) на невизначений строк.

3. Наймодавець може запропонувати наймачеві укласти договір на таких самих або інших умовах чи попередити наймача про відмову від укладення договору на новий строк», не пізніше до спливу строку договору найму житла за:

- а) три місяці;
- б) п'ять місяців;
- в) один місяць;
- г) сім днів.

4. Наймач зобов'язаний використовувати житло, забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані:

- а) для проведення часу;
- б) для зайняття підприємницькою діяльністю;
- в) щоб переночувати у разі потреби;
- г) для проживання.

5. Предметом договору найму (оренди) може бути річ:

- а) індивідуально-визначена і визначена родовими ознаками, споживна і неспоживна;
- б) індивідуально-визначена та неспоживна;
- в) визначена родовими ознаками та споживна;
- г) визначена родовими ознаками та неспоживна.

ЛІТЕРАТУРА:

1 Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

- 2 Житловий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 1983. № 28. Ст.573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>
- 3 Про житловий фонд соціального призначення: Закону України від 12 січня 2006. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 19-20. Ст.159. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15#Text>
- 4 Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19 червня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 24. Ст.182. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12#Text>
- 5 Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України від 29.11.2001р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 10. Ст.182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14#Text>
- 6 Про службові жилі приміщення: Постанова Ради Міністрів УРСР від 4 лютого 1988 року. ЗП УРСР. 1988. №2. Ст. 8. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-88-%D0%BF#Text>
- 7 Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов і надання їм жилих приміщень в УРСР : Постанова Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 11 грудня 1984 року (поточна редакція від 24.05.2022 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/470-84-%D0%BF>
- 8 Правила обміну жилих приміщень в Українській РСР : Постанова Ради Міністрів УРСР від 31 січня 1986 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/31-86-%D0%BF>
- 9 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua>
- 10 Цивільне право (особлива частина) : навч. посібник / за заг. ред. : Н.М. Процьків, В.М. Никифорака. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>
- 11 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL:<https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>

12 Аврамова О. Є. Теоретичні засади приватно-правового регулювання житлових відносин в Україні: монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 426 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua>

Інформаційні ресурси:

- 1 Офіційний портал Верховної Ради України: [http://
https://www.rada.gov.ua/](http://https://www.rada.gov.ua/)
- 2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>
- 3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
- 4 Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

ЛЕКЦІЯ №7.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПІДРЯД

/2 години/

Мета лекції:

- **освітня:** набуття теоретичних знань та практичних навичок застосування положень щодо договору підряду, побутового підряду, будівельного підряду та інших;

- **розвиваюча:** розвиток логічного мислення, набуття умінь працювати з різними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо;

- **практична:** прищеплення інтересу до вивчення дисципліни, формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та правової культури.

Міжпредметні зв'язки: історія держави та права України, конституційне право, цивільне процесуальне право, адвокатура та нотаріат, господарське право.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДОГОВІР ПІДРЯДУ.
2. ДОГОВІР ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ.
3. ДОГОВІР БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ.
4. ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ ТА ПОШУКОВИХ РОБІТ.
5. ДОГОВІР НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ АБО ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОБІТ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: договір підряду, підрядник, замовник, побутовий підряд, генеральний підрядник, кошторис, якість роботи, будівельний підряд, проектно-

кошторисна документація, договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДОГОВІР ПІДРЯДУ. *За договором, підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ч. 1 ст. 837 ЦК України).*

Спеціальними видами договору підряду є: 1) договір побутового підряду (ст. 865-874 ЦК України); 2) договір будівельного підряду (ст.ст. 875-886 ЦК України); 3) договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт (ст. 887-891 ЦК України); 4) договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (гл. 62 ЦК України).

Договір підряду є консенсуальним, двостороннім та відплатним.

Сторонами в договорі підряду є підрядник та замовник, якими можуть виступати як юридичні, так і фізичні особи. Підрядник при виконанні робіт, якщо інше не встановлено договором, може залучати інших осіб - субпідрядників, передоручаючи їм виконання частини робіт (наприклад, виконання проектних, будівельних, пошукових робіт тощо). Підрядник при цьому виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником - як замовник.

Предметом договору підряду є результат праці підрядника (наприклад, створення нової речі або її оновлення, тощо).

Робота виконується підрядником із свого матеріалу і своїми засобами, якщо інше не встановлено договором. Якщо робота виконується з матеріалу замовника, у договорі підряду мають бути встановлені норми витрат матеріалу, строки повернення його залишку та основних відходів, а також відповідальність підрядника за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків (ст. 840 ЦК України).

Ціною в договорі підряду є грошова сума (відшкодування витрат підрядника та плата за виконану ним роботу), яку замовник зобов'язується сплатити підрядникові за виконання роботи. Ціна встановлюється за домовленістю сторін.

Якщо для досягнення результату підрядник зобов'язаний виконати комплекс значних за обсягом та складних робіт, їх ціна за договором підряду визначається шляхом *складання кошторису* (ст. 844 ЦК України). Кошторис на виконання робіт може бути *приблизним* або *твердим*. Кошторис є твердим, якщо інше не встановлено договором.

Строки виконання роботи або її окремих етапів встановлюються у договорі підряду (ч. 1 ст. 846 ЦК України). Якщо вони не визначені, підрядник зобов'язаний виконати роботу у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру й обсягів роботи та звичаїв ділового обороту.

Форма договору підряду повинна відповідати загальним правилам про форму правочинів (ст. 205-210 ЦК України). Найбільш поширеною є проста письмова форма.

Відмінність договору підряду від трудового договору. Ці договори певною мірою регулюють правові відносини трудового процесу. Однак, за договором підряду задоволення інтересів замовника забезпечується результатом роботи підрядника, а за трудовим договором інтерес роботодавця полягає у виконанні працівником певної трудової функції відповідно до спеціальності, кваліфікації та посади. У врегулюванні трудових відносин працівник у межах виконання своїх трудових обов'язків повністю залежить від роботодавця та отримує оплату за процес виконання роботи. Підрядник же не залежить від замовника у виборі способу виконання замовлення та досягнення результату.

Права та обов'язки сторін договору підряду мають взаємний характер.

Основний обов'язок підрядника полягає у виконанні певної роботи на свій ризик за завданням замовника із своїх або його матеріалів (ст. 837, 839, 840 ЦК).

Виконання робіт на свій ризик є однією із характерних особливостей договору підряду. Ризик у цивільному праві – це несення несприятливих наслідків, які можуть наступити і за які не відповідають ні сторони, ні треті особи.

Зазначена норма поділяє випадки ризику за договором підряду на дві групи:

1) випадкове знищення або пошкодження матеріалом до настання строку здачі підрядником визначеної договором підряду роботи;

2) випадкове знищення або пошкодження матеріалом після настання строку здачі підрядником визначеної договором підряду роботи.

У першому випадку ризикує сторона, що надала матеріал. У другому випадку ризик покладається на сторону, що пропустила строк для передачі результату роботи або його прийняття.

У ст. 847 ЦК покладено також на підрядника обов'язок *своєчасно попередити замовника про наявність інших обставин, що не залежать від підрядника, які загрожують якості або придатності роботи*. Також важливим обов'язком підрядника є *виконання робіт у строки та якісно виконати роботу*.

У ЦК викладено основні *обов'язки замовника*. Вони зводяться до того що, по-перше, замовник зобов'язується прийняти роботу, виконану підрядником відповідно до договору (ч. 1 ст. 837, ст. 853 ЦК); по-друге, замовник повинен оплатити виконану підрядником роботу після здачі результату роботи, якщо договором не передбачено іншого (ч. 1 ст. 837, ст. 854 ЦК); по-третє, замовник зобов'язаний на вимогу підрядника усунути обставини, які загрожують міцності або придатності виконуваної роботи (ст. 848 ЦК). Невиконання замовником цього обов'язку дає право підряднику відмовитися від договору та вимагати відшкодування збитків (ч. 1 ст. 848 ЦК); по-четверте, замовник зобов'язаний сприяти підряднику у виконанні роботи у випадках, в обсязі та порядку, встановленому у договорі підряду (ст. 850 ЦК).

Відповідальність сторін за договором. Невиконання або неналежне виконання договору підряду може статися внаслідок порушення договірних зобов'язань замовником або підрядником. Порушення замовником договірних обов'язків, як правило, покладає на нього лише обов'язок виплатити підряднику винагороду у повному обсязі (ч. 2 ст. 850 ЦК).

В окремих випадках законодавець надає підряднику певні права у зв'язку із невиконанням замовником своїх обов'язків.

Специфічним правом підрядника, що виникає у зв'язку з несплатою замовником встановленої ціни роботи або іншої суми, є право притримати результат роботи, а також устаткування, залишок невикористаного матеріалу та інше майно замовника, що є у підрядника (ст. 856 ЦК).

Інше право підрядника, що виникає внаслідок ненадання замовником матеріалу, устаткування або речі, що підлягає переробці (в результаті чого створюється неможливість виконання договору) полягає у тому, що він може не розпочинати роботу, а розпочату роботу припинити.

Наслідки порушення підрядником договірних обов'язків врегульовані ст.ст. 852, 858 ЦК. Так, відповідно до ст. 852 ЦК, якщо підрядник відступив від умов договору підряду, що погіршило роботу, або допустив інші недоліки в роботі, замовник має право за своїм вибором вимагати:

- 1) безоплатного виправлення цих недоліків у розумний строк;
- 2) виправити їх за свій рахунок з правом на відшкодування своїх витрат на виправлення недоліків чи відповідного зменшення плати за роботу, якщо інше не встановлено договором;
- 3) вимагати розірвання договору та відшкодування збитків (за наявності у роботі істотних відступів від умов договору підряду або інших істотних недоліків).

При встановленні правила щодо безоплатного виправлення недоліків, законодавець зазначає, що ці недоліки повинні бути усунуті у «розумний строк».

Підрядник також відповідає за неналежну якість роботи та наділяє замовника правом альтернативних вимог до підрядника, застосування яких залежить від вибору замовника.

У ст. 858 ЦК, як і у ст. 852 ЦК передбачено право замовника на відшкодування своїх витрат на усунення недоліків, якщо право замовника на усунення недоліків встановлено договором

2. ДОГОВІР ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ. *Договір побутового підряду* – це такий вид договору підряду, за яким одна сторона (підрядник), що здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ч.1 ст. 633 ЦК України).

Сторонами договору побутового підряду є підрядник і замовник (фізична особа). *Підрядником* є особа, яка займається підприємницькою діяльністю з виконання робіт на замовлення фізичних осіб.

Предметом договору побутового підряду є результат роботи підрядника у певній матеріалізованій формі, який задовольняє побутові та інші особисті потреби фізичної особи.

Підрядник виконує роботу зі свого матеріалу, а за бажанням замовника – з його матеріалу.

Якщо робота виконується з матеріалу підрядника, вартість матеріалу оплачується замовником частково або у повному обсязі, за погодженням сторін, з остаточним розрахунком при одержанні замовником виконаної підрядником роботи.

У випадку, коли робота виконується з матеріалу замовника, у квитанції або іншому документі, що видається підрядником при укладенні договору побутового підряду, вказуються точне найменування матеріалу, його кількість і оцінка, здійснена за погодженням сторін (ст.871 ЦК України).

Договір побутового підряду вважається укладеним у належній формі, якщо підрядник видав замовникові *квитанцію або інший документ*, що підтверджує укладення договору. Відсутність у замовника цього документа не позбавляє його права залучати свідків для підтвердження факту укладення договору або його умов (ст.866 ЦК України).

Кожна сторона має права та обов'язки, які притаманні такому договору.

3. ДОГОВІР БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ. *За договором будівельного підряду* підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх (ч. 1 ст. 875 ЦК України).

Характеристика договору – взаємний (двосторонній), консенсуальний і оплатний.

Сторонами договору є замовник і підрядник. Підрядником може бути юридична особа або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, коли це прямо не заборонено законодавством.

Предметом даного договору є об'єкт будівництва або результат інших будівельних робіт, власником яких є замовник (ст. 876 ЦК України). У ч. 2 ст. 875 ЦК закріплено закритий за характером перелік видів будівельних робіт, які можуть бути предметом будівельного підряду, до яких віднесено, зокрема, проведення нового будівництва, капітального ремонту, реконструкції (технічного переоснащення) підприємств, будівель (зокрема, житлових будинків), споруд, а також виконання монтажних, пусконаладжувальних та інших робіт, нерозривно пов'язаних з місцезнаходженням об'єкта.

*Будівництво та пов'язані з ним будівельні роботи повинні здійснюватися відповідно до *проектної документації*, що визначає обсяг і зміст робіт та інші вимоги, які ставляться до робіт та до *кошторису*, що визначає ціну робіт.*

*Віднесення ризику *випадкового знищення або випадкового пошкодження* об'єкта будівництва на замовника або підрядника до його прийняття замовником встановлюється відповідно до вимог закону, крім випадків, коли це сталося внаслідок обставин, що залежали від замовника (ст. 880 ЦК України).*

*Матеріально-технічне забезпечення будівництва покладається на підрядника, якщо інше не встановлено договором будівельного підряду (ч. 1 ст. 879 ЦК України). Підрядник, який зобов'язаний здійснювати матеріально-технічне забезпечення будівництва, несе *ризик неможливості використання* наданого ним матеріалу (деталей, конструкцій) або устаткування без погіршення якості робіт.*

Істотними умовами договору виступають умови про предмет, строк і ціну.

Оплата робіт провадиться після прийняття замовником збудованого об'єкта (виконаних робіт), якщо інший порядок розрахунків не встановлений за погодженням сторін.

*Кожна сторона має права та обов'язки, які характерні для такого договору. Крім того, на підрядника або замовника може бути покладено *обов'язок страхування* об'єкта будівництва чи комплексу робіт відповідно до законодавства.*

Відповідальність сторін за договором будівельного підряду. Коли підрядник зупинив проведення відповідних робіт у зв'язку з неодержанням від замовника в розумний строк відповіді на своє повідомлення про виявлені у ході будівництва, не враховані проектною документацією роботи та необхідність у зв'язку з цим проведення додаткових робіт і збільшення кошторису, на замовника покладається відшкодування збитків, завданих цим зупиненням. Замовник звільняється від відшкодування таких збитків, якщо доведе, що у проведенні додаткових робіт немає необхідності (ч. 3 ст. 877 ЦК України),

У разі невиконання або неналежного виконання замовником обов'язків за договором будівельного підряду він сплачує підрядникові неустойку, встановлену договором або законом, та відшкодовує збитки у повному обсязі, якщо не доведе, що порушення договору сталося не з його вини (ст. 886 ЦК України). *Підрядник несе відповідальність:*

1) за недоліки збудованого об'єкта, зокрема за дефекти, виявлені в межах гарантійного строку, якщо він не доведе, що вони сталися внаслідок: природного зносу об'єкта або його частин; неправильної його експлуатації або неправильності інструкцій щодо його експлуатації, розроблених самим замовником або залученими ним іншими особами; неналежного ремонту об'єкта, який здійснено самим замовником або залученими ним третіми особами (ч. 2 ст. 884 ЦК України);

2) за прострочення передання об'єкта замовникові та за інші порушення договору (за недосягнення проектної потужності, інших запроектованих показників тощо), якщо не доведе, що ці порушення сталися не з його вини.

За невиконання або неналежне виконання обов'язків за договором будівельного підряду підрядник сплачує неустойку, встановлену договором або законом, та відшкодовує збитки в повному обсязі.

Суми неустойки (пені), сплачені підрядником за порушення строків виконання окремих робіт, повертаються підрядникові у разі закінчення всіх робіт до встановленого договором граничного терміну (ст. 883 ЦК України).

4. ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ ТА ПОШУКОВИХ РОБІТ. *За договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт* підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх (ч. 1 ст. 887 ЦК України).

При укладанні даного договору замовник передає підрядникові *завдання на проектування, а також інші вихідні дані*, необхідні для складання проектно-кошторисної документації. Завдання на проектування може бути підготовлене за дорученням замовника підрядником. У цьому разі воно стає обов'язковим для сторін з моменту затвердження замовником.

Підрядник зобов'язаний додержуватись вимог, що містяться у завданні та інших вихідних даних для проектування та виконання пошукових робіт, і має право відступити від них лише за згодою замовника (ст. 888 ЦК України).

Кожна сторона має *права та обов'язки*. Під час підготовки до семінарського заняття на це питання потрібно звернути увагу та опрацювати самостійно.

Підрядник несе відповідальність за недоліки проектно-кошторисної документації та пошукових робіт, включаючи недоліки, виявлені згодом у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт (ч. 1 ст. 891 ЦК України).

5. ДОГОВІР НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ АБО ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОБІТ. *За договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт*, згідно з ч. 1 ст. 892 ЦК України, підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її.

Це два самостійних договора, хоча вони пов'язані між собою. Крім ЦК дані форми договірних зв'язків регулюються також ст. 331 ГК.

Для врегулювання цих відносин, визначення та розкриття змісту окремих дефініцій сторони також можуть застосовувати національне законодавство про розвиток інноваційної діяльності, зокрема закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 р., «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р., «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. тощо.

Договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт тісно пов'язані з іншими договорами, спрямованими на виконання робіт чи надання (передачу) прав на об'єкти інтелектуальної власності, насамперед з підрядними правочинами та договорами у сфері розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Характеристика договору - двосторонній, оплатний та консенсуальний.

Сторони договору є замовник та виконавець (наукові та науково дослідні чи технічні установи, інститути, організації, навчальні заклади, наукові центри, підприємства, що мають у своєму складі лабораторії, науково дослідні та конструкторські чи інші подібні підрозділи).

До форми зазначених договорів застосовуються загальні положення ЦК про форму правочинів (ст. 205-210).

Истотні умови договору – предмет договору (нові технічні рішення у відповідній сфері науки і техніки, винаходи та інші результати інтелектуальної діяльності, що характеризуються достатньо високим рівнем творчості), ціна (відшкодування витрат виконавця та плату за виконані роботи), строк, умова про конфіденційність та інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди (ст. 638 ЦК).

Кожна сторона має права та обов'язки, які притаманні таким договорам.

Законодавством встановлено особливу відповідальність виконавця за порушення умов договору про виконання договорів, що виражається в її обсязі.

Виконавець несе відповідальність за порушення умов договору на загальних підставах (гл. 51 ЦК). При цьому виконавець відповідає перед замовником за порушення договору, якщо не доведе, що порушення договору сталося не з його вини. Тобто відповідальність виконавця має місце лише за порушення умов договору, що сталося з його вини.

У випадку невиконання умов договору виконавець зобов'язаний відшкодувати замовнику реальні збитки. Таке відшкодування здійснюється у межах ціни робіт, в яких виявлено недоліки, якщо договором встановлено, що вони підлягають відшкодуванню в межах загальної ціни робіт за договором. Упущена вигода підлягає відшкодуванню у випадках, встановлених законом.

Положення ч. 2 ст. 900 ЦК є винятком із загального правила про повну відповідальність особи за вчинення цивільного правопорушення. Остання, згідно зі ст. 22 ЦК охоплює як реальні збитки, так і упущену вигоду. Обмеження розміру відповідальності виконавця за невиконання чи неналежне виконання договору зумовлюється особливістю інтелектуальної, творчої діяльності та пов'язаною з нею можливістю одержання негативного чи незапланованого результату наукових досліджень.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

- 1 Поняття договору підряду, його види. Сторони договору підряду, їх права й обов'язки.
- 2 Договір будівельного підряду, порядок, терміни і форма його укладення. Виконання договору.
- 3 Договір побутового підряду.
- 4 Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Вкажіть відмінності між договором підряду та договором будівельного підряду.
2. Які права замовника в разі порушення договору підрядником?
3. В які строки повинні бути пред'явлені позови про виявлені недоліки в роботі.

4. Які істотні умови договору побутового підряду?
5. Які права замовника за договором побутового підряду?
6. Вкажіть відмінності між договором побутового підряду та договором будівельного підряду.
7. Вкажіть особливості предмета договору будівельного підряду.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Договір підряду – це договір, за яким:

а) одна сторона (підрядник) зобов'язується на ризик безоплатно виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу;

б) одна сторона (підрядник) зобов'язується передати річ у власність другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити цю річ;

в) одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу;

г) одна сторона зобов'язується доставити довірений їй другою стороною вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на його одержання (одержувачеві), сплативши встановлену плату.

2. Предметом договору підряду є:

а) виконання роботи з переданням її результату замовнику;

б) корисний ефект;

в) оплата виконаної роботи;

г) річ.

3. Конструкція «генерального підряду» означає:

а) можливість підрядника залучити до виконання договору підряду інших осіб (субпідрядників);

б) можливість підрядника залучити до виконання договору підряду інших осіб (субпідрядників), які не залежать від генерального підрядника та відповідають перед замовником за результат їхньої роботи;

в) можливість замовника укласти договір підряду з декількома підрядниками;

г) можливість підрядника залучити до виконання договору підряду інших осіб (субпідрядників), якщо інше не встановлено договором, залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи.

4. Договір побутового підряду є:

- а) попереднім договором;
- б) публічним договором;
- в) змішаним договором;
- г) договором на користь третьої особи.

5. Договір будівельного підряду – це договір, за яким:

а) підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик;

б) підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх;

в) підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу;

г) підрядник зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням замовника, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

ЛІТЕРАТУРА:

1 Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2 Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

3 Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>

4 Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>

5 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. URL:<http://dspace.lvduvs.edu.ua/>

6 Цивільне право : особлива частина. Практикум : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 264 с. URL:<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/>

7 Цивільне право (особлива частина) : навч. посібник / за заг. ред. : Н.М. Процьків, В.М. Никифорака. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>

8 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL:<https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>

Інформаційні ресурси:

1 Офіційний портал Верховної Ради України: <http://https://www.rada.gov.ua/>

2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>

3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>

4 Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

ЛЕКЦІЯ №8.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

/2 години/

Мета лекції:

- **освітня:** набуття теоретичних знань та практичних навичок застосування положень щодо договору про надання послуг та його видів;
- **розвиваюча:** розвиток логічного мислення, набуття умінь працювати з різними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо;

- **практична:** прищеплення інтересу до вивчення дисципліни, формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та правової культури.

Міжпредметні зв'язки: історія держави та права України, конституційне право, цивільне процесуальне право, адвокатура та нотаріат, господарське право.

ТЗН: комп'ютерна презентація.

ПЛАН:

- 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОСЛУГИ.**
- 2 ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ.**
- 3 ДОГОВІР КОМІСІЇ.**
- 4 УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ.**

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *послуга, виконавець, замовник, договір комісії, договір доручення, управління майном, повірений, довіритель, комісіонер, комітент, субкомісія, установник управління, управитель.*

1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОСЛУГИ. У цивільному праві послуги розглядаються як окремий вид об'єктів цивільних прав (ст. 177 ЦК).

Для послуг характерним є те, що вони мають нематеріальний характер; тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності); не збігаються із самими діями (здійсненням діяльності) виконавця, а існують як певне нематеріальне благо. Отже, послуга існує тільки тоді, коли вона надається. У цьому полягає різниця між послугами та результатами робіт, стосовно яких виникають договори підрядного типу.

У зв'язку з особливостями послуг усі договори, предметом яких вони виступають, поєднуються в єдиний тип договорів, а саме – договори про надання послуг.

Існує багато різноманітних видів договорів про надання послуг. Деякі з них безпосередньо закріплені у ЦК (поіменовані договори). До них, зокрема, належать договори перевезення, транспортного експедирування, зберігання,

страхування, доручення, комісії тощо. Утім, якщо певний договір про надання послуг не має спеціальної правової регламентації у ЦК, то слід застосовувати загальні положення глави 63 ЦК та, у разі його наявності, спеціальне законодавство, норми якого регулюють певний вид договорів про надання послуг.

Залежно від характеру дії (діяльності), яку зобов'язаний здійснити виконавець, договори поділяють на такі *види*:

- 1) договори про надання послуг юридичного характеру (доручення, комісія);
- 2) договори про надання послуг фактичного характеру (зберігання, перевезення);
- 3) договори, які передбачають здійснення виконавцем послуг змішаного характеру (транспортне експедирування, довірче управління майном);
- 4) договори про надання кредитно–грошових послуг (позика, кредитний договір, факторинг).

Відповідно до ст. 901 ЦК за *договором про надання послуг* одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Характеристика договору. Договір є консенсуальним, двостороннім, може бути як відплатним, так і безвідплатним, публічним (наприклад, послуги зв'язку, медичне, банківське обслуговування) та договором приєднання.

Відповідно до ч. 1 ст. 903 ЦК, якщо договором передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлені договором. Ціна за договором поділяється на дві частини: плата за саму діяльність та відшкодування витрат.

Суб'єктами договору про надання послуг є виконавець та замовник. У деяких випадках виконавцем за таким договором може бути лише особа, яка отримала ліцензію на здійснення певної діяльності. Наприклад, ліцензуванню підлягає діяльність з надання охоронних послуг, послуг радіо- і телефонного зв'язку, туроператорська, турагентська, аудиторська діяльність тощо.

Залежно від характеру послуги, що надається, у деяких випадках можуть виникати вимоги також до замовника. Наприклад, освітні послуги вищих навчальних закладів можуть надаватися лише особам, які мають середню освіту та успішно склали відповідні іспити.

Форма договору про надання послуг визначається відповідно до загальних правил щодо форми правочинів і договорів. Щодо окремих послуг закон встановлює вимогу про письмову форму (наприклад, перевезення вантажу – ст. 909 ЦК) або встановлює спеціальні правила щодо форми договору (наприклад, ст. 937 ЦК щодо договору зберігання).

Істотні умови договору про надання послуг. Предметом договору про надання послуг є вчинення виконавцем *певних дій* (наприклад, надання готельних номерів для проживання) чи *вчинення певної діяльності* (надання правових консультацій, аудиторських послуг).

Специфічною рисою договору про надання послуг є встановлення вимоги щодо виконавця надати послугу особисто, хоча і допускається можливість покладення виконання договору на іншу особу, за умови повної відповідальності виконавця перед замовником.

Строк договору про надання послуг встановлюється за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом або іншими нормативно-правовими актами.

У ст. 903 ЦК до істотних умов відплатного договору про надання послуг віднесене *розмір, строки та порядок оплати послуг*.

Для задоволення інтересів певних верств населення послуги можуть також надаватися безоплатно, наприклад, певні соціально-побутові, психологічні, медичні, юридичні та інші послуги, що називаються *соціальними* (ст. 7 Закону України «Про соціальні послуги»).

У разі укладення безоплатного договору замовник зобов'язаний компенсувати виконавцю всі фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Кожна сторона має права та обов'язки, з урахуванням особливостей такого типу договорів.

Відповідальність сторін за порушення договору про надання послуг встановлюється законодавством або договором і залежить від того, відплатним чи безоплатним є договір та з урахуванням особи виконавця. Якщо виконання договору здійснював суб'єкт підприємницької діяльності, він відповідає за збитки незалежно від наявності своєї вини. Такий виконавець може бути звільнений від відповідальності тільки у разі непереборної сили, якщо інше не встановлено договором або законом.

Якщо виконавцем за договором є інша особа (не суб'єкт підприємницької діяльності), то вона зобов'язана відшкодувати замовнику збитки у повному обсязі лише при наявності своєї вини, якщо інше не встановлено договором сторін.

Інший порядок відшкодування збитків передбачено у законі для безоплатних договорів про надання послуг. Згідно із ч. 2 ст. 906 ЦК збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг, підлягають відшкодуванню виконавцем у розмірі, що не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Договір про надання послуг, за загальним правилом, може бути розірваний за згодою обох сторін (ст. 907, ч. 1 ст. 651 ЦК). Разом з тим особливістю цього договору є те, що він може бути розірваний також шляхом відмови від договору лише однієї із сторін (ст. 907 ЦК). Порядок та підстави такої відмови залежать від особливостей конкретного договору про надання послуг і встановлюються законом або домовленістю сторін.

2 ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ (ст. ст. 1000-1010 ЦК). Відповідно до ч. 1 ст. 1000 ЦК, за договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії.

Оскільки договір доручення є підставою виникнення представництва на правовідносини, що виникають на підставі договору доручення, поширюються норми глави 17 ЦК («Представництво»). Договір доручення є договором про надання послуг. Тому положення глави 63 ЦК також можуть застосовуватися до договору доручення, якщо це не суперечить суті зобов'язання (ч. 2 ст. 901 ЦК).

Характеристика договору: консенсуальний, двосторонній, відплатний або безвідплатний. Відповідно до ч. 1 ст. 1002 ЦК повірений має право на плату за виконання свого обов'язку за договором доручення, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо в договорі доручення не визначено розміру плати повіреному, вона виплачується відповідно до звичайних цін на такі послуги (ч. 2 ст. 1002). Отже, відплатність договору *презюмується*. Договір доручення є *безвідплатним* тільки у разі, якщо це встановлено договором або законом.

Дії повіреного повинні бути: правомірними, конкретними, здійсненими (ст. 1003 ЦК).

Договір доручення може мати як *строковий*, так і *безстроковий* характер. Відповідно до ч. 1 ст. 1001 ЦК договором доручення може бути визначений строк, протягом якого повірений має право діяти від імені довірителя.

Договір доручення є *фідучіарним* правочином, тобто таким, що ґрунтується на особливій довірі сторін. На підставі договору може бути видана довіреність.

Сторонами договору доручення є *довіритель та повірений*. Учасниками договору можуть бути фізичні (повністю дієздатна) особи та юридичні особи.

Істотною умовою договору є предмет, тобто юридичні дії (дії, які спричиняють юридичні наслідки для особи, яку представляють). Наприклад, судове представництво. Юридичні дії мають бути правомірними, конкретними, здійсненими.

3. ДОГОВІР КОМІСІЇ (ст. ст. 1011-1028 ЦК). За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ст. 1011 ЦК).

Договір комісії є підставою виникнення *посередницьких* правовідносин. При цьому, посередництво слід розглядати як правовідношення, в якому одна сторона вчиняє юридичні дії від імені іншої сторони або від власного імені та (або) необхідні фактичні дії.

Договір комісії є договором про надання послуг. Тому положення глави 63 ЦК можуть застосовуватися до договору комісії, якщо це не суперечить суті зобов'язання (ч. 2 ст. 901 ЦК).

Характеристика договору: договір є консенсуальним правочином, відплатним, взаємним.

Істотними умовами договору комісії є *предмет договору (продати, купити) та комісійна плата.* Предметом договору комісії є вчинення комісіонером правочину (правочинів) – дії, спрямованої на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК). У главі 69 ЦК не передбачено обмежень щодо кола правочинів, що можуть бути предметом договору комісії. Проте, логічно, що предметом договору комісії не можуть бути правочини, укладення яких потребує особистої участі комітента.

Сторонами договору комісії є *комітент і комісіонер* - це фізичні та юридичні особи.

Комісіонер має право укласти *договір субкомісії* (ст. 1015 ЦК); договір субкомісії укладається за згодою комітента. У виняткових випадках, якщо цього вимагають інтереси комітента, комісіонер має право укласти договір субкомісії без згоди комітента.

4. УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ (ст. ст. 1029-1045 ЦК). У главі 70 «Управління майном» законодавець вперше в історії національної цивілістики закріпив договір управління майном. Відповідно до ч. 1 ст. 1029 ЦК *за договором управління майном* одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача).

Характеристика договору: реальний (в окремих випадках може бути консенсуальним), двостороннім, відплатним договором. Розмір і форма плати за управління майном визначається *істотною умовою договору управління майном* (ч. 1 ст. 1035 ЦК).

Договір управління майном є *строковим* договором, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 1029 ЦК установник передає управителеві майно в управління на певний строк. Якщо сторони не визначили строку договору управління майном, він

вважається укладеним на п'ять років. У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну договору управління майном після закінчення його строку договір вважається продовженим на такий самий строк і на таких самих умовах (ч. 2 ст. 1036 ЦК).

Договір управління майном є *договором про надання послуг* – комплексу дій юридичного і фактичного характеру, спрямованих на ефективну реалізацію повноважень стосовно прийнятого в управління майна, що здійснюються управителем.

Договір управління майном має ознаки *фідуціарного правочину*, зокрема: наявність високої взаємодовіри контрагентів; відсутність чітко визначеного змісту повноважень одного з контрагентів – управителя; тощо.

Відповідно до ч. 2 ст. 1029 ЦК договір управління майном може засвідчувати виникнення в управителя *права довірчої власності* на отримане в управління майно. Відносини між управителем та установником управління мають зобов'язальний характер.

Сторонами договору управління майном є *установник управління та управитель*.

Установником управління є власник майна, переданого в управління (ч. 1 ст. 1032 ЦК). Цивільний кодекс передбачає також випадки, коли установником управління може бути особа, яка не є власником:

– якщо власником майна є фізична особа, місце перебування якої невідоме або її визнано безвісно відсутньою, установником управління є орган опіки та піклування (ч. 2 ст. 1032 ЦК);

– якщо власником майна є малолітня особа або фізична особа, яка визнана недієздатною, установником управління може бути опікун або орган опіки та піклування (ч. 3 ст. 1032 ЦК);

– якщо власником майна є неповнолітня особа, установником управління є ця особа за дозволом батьків (усиновлювачів) або піклувальника (ч. 4 ст. 1032 ЦК);

– якщо власником майна є особа, цивільна дієздатність якої обмежена, установником управління є її піклувальник (ч. 5 ст. 1032 ЦК);

– якщо фізична особа-підприємець визнана безвісно відсутньою, недієздатною чи її цивільна дієздатність обмежена або якщо власником майна, яке використовувалося у підприємницькій діяльності, стала неповнолітня особа, орган опіки та піклування може призначити управителя цього майна. Орган опіки та піклування укладає з управителем договір про управління цим майном (ч. 1 ст. 54 ЦК).

Управителем може бути суб'єкт підприємницької діяльності. Управителем не може бути орган державної влади, орган влади АРК або орган місцевого самоврядування, якщо інше не встановлено законом (ч. 1, 2 ст. 1033 ЦК).

Згідно з ч. 1 ст. 1035 ЦК *істотними умовами договору управління майном* є перелік майна, що передається в управління; розмір і форма оплати за управління майном. Також істотними умовами договору управління майном слід виділяти *предмет та строк*.

Важливо проаналізувати особливості предмету договору управління майном, зокрема:

1) предмет договору є складним. Він включає: юридичні і фактичні дії управителя, необхідні для управління майном; майно, передане в управління.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 1030 ЦК предметом договору управління майном можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно. Не можуть бути предметом договору управління майном грошові кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено законом.

2) майно, передане в управління, має бути відокремлене від іншого майна установника управління та від майна управителя.

Правовий статус управителя визнається тим, що він визнається титульним володільцем майна, переданого в управління.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

7.5.1 Загальні положення про послуги.

7.5.2 Договір доручення.

7.5.3 Договір комісії.

7.5.4 Управління майном.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які істотні умови договору про надання послуг?
2. Які вимоги пред'являються до сторін договору про надання послуг?
3. Чи можуть договори про надання послуг носити безоплатний характер?
4. Найте загальну характеристику договору доручення.
5. Охарактеризуйте предмет договору доручення.
6. Поняття договору комісії.
7. Права та обов'язки сторін договору комісії.
8. Визначте сферу використання інституту управління майном.
9. Визначте особливості відповідальності управителя.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Договір про надання послуг – це договір, за яким:

а) одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором;

б) одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати безоплатну послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності;

в) одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату;

г) одна сторона зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних із перевезенням вантажу.

2. Виконавець повинен надати послугу:

а) через посередника;

б) особисто;

в) через третіх осіб;

г) особисто у разі, коли плата за договором про надання послуг перевищує 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

3. У разі неможливості виконати договір про надання послуг, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві:

а) встановлену договором плату у повному обсязі;

б) розумну плату;

в) усі фактичні витрати, необхідні для виконання договору;

г) завдані збитки.

4. Договір управління майном – це договір, за яким:

а) одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента;

б) одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача);

в) одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) безстроково майно в управління, а друга сторона зобов'язується здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача);

г) одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії.

5. Договір доручення – це:

а) договір за яким повірений зобов'язується вчинити від імені та за рахунок довірителя певні юридичні дії;

б) договір за яким повірений зобов'язується вчинити від імені та за рахунок довірителя один або кілька правочинів;

в) договір за яким повірений зобов'язується вчинити від свого імені певні юридичні дії на користь довірителя;

г) договір за яким повірений зобов'язується від свого імені управління майном.

ЛІТЕРАТУРА:

1 Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2 Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 грудня 2017 року № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>

3 Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>

4 Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5 Про електронні комунікації: Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#n2246>

6 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/>

7 Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua>

8 Цивільне право : особлива частина. Практикум : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 264 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/>

9 Цивільне право (особлива частина) : навч. посібник / за заг. ред. : Н.М. Процьків, В.М. Никифорака. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>

10 Цивільне право України: підручник. У 2-х частинах / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 2. Особлива. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 996 с. URL:<https://lira-k.com.ua/preview/12445.pdf>

Інформаційні ресурси:

- 1 Офіційний портал Верховної Ради України: [http://
https://www.rada.gov.ua/](http://https://www.rada.gov.ua/)
- 2 Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <https://library.snu.edu.ua>
- 3 Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>
- 4 Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL:
<https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

Навчальне видання

КОНСПЕКТ

лекцій з дисципліни

«Цивільне та сімейне право». Особлива частина. Частина 1.
(із завданнями для семінарських занять)для здобувачів
спеціальності 081 «Право»
(нормативна 3 семестр, 28 годин)

Укладач:

ЗАГОРУЙ ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА
КАПЛІНА ГАЛИНА АНАТОЛІЇВНА
ЖОЛУДСЬКА ВІКТОРІЯ ІГОРІВНА

Оригінал-макет

Підписано до друку _____

Формат 60x84¹/₁₆. Папір типограф. Гарнітура Times.

Друк офсетний. Умов. друк. арк. №. Облік. вид. арк. ____.

Тираж ____ екз. Вид. № ____ . Замов. № ____ . Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса видавництва: вул. Іоанна Павла II, 17

Тел.+38(050)218 04 78, факс (06452) 4 03 42

e-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com